

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Diplomová práce

**HOLOKAUST V DÍLECH VIKTORA FISCHLA A
ARNOŠTA LUSTIGA**

Adéla Šepková

Plzeň 2013

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra blízkovýchodních studií

Studijní program Mezinárodní teritoriální studia

Studijní obor Blízkovýchodní studia

Diplomová práce

**HOLOKAUST V DÍLECH VIKTORA FISCHLA A
ARNOŠTA LUSTIGA**

Adéla Šepková

Vedoucí práce:

Mgr. Karel Hrdlička

Katedra blízkovýchodních studií

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2013

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedeníh pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2013

.....

Obsah

1	ÚVOD.....	1
2	ŽIVOT	4
	2.1 Život Arnošta Lustiga	4
	2.2 Život Viktora Fischla	7
3	TVORBA.....	10
	3.1 Tvorba Arnošta Lustiga.....	10
	3.2 Tvorba Viktora Fischla	26
	3.3 Rukopisné prvky Viktora Fischla a Arnošta Lustiga	37
4	HOLOKAUST VE VYBRANÝCH DÍLECH.....	42
	4.1 Holokaust ve vybraných dílech Arnošta Lustiga	42
	4.1.1 Dita Saxová	42
	4.1.2 Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou.....	50
	4.1.3 Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.).....	56
	4.1.4 Colette: Dívka z Antverp.....	62
	4.2 Holokaust ve vybraných dílech Viktora Fischla.....	68
	4.2.1 Hodinář z uličky Zvěrokruhu	68
	4.2.2 Dvorní šašci.....	74
5	ZÁVĚR.....	80
6	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ	85
	6.1 Primární literatura	85

6.2 Sekundární literatura	88
7 RESUMÉ	92

1 ÚVOD

Svou diplomovou prací jsem se rozhodla věnovat reflexi holokaustu ve vybraných dílech Viktora Fischla a Arnošta Lustiga. Oba autoři se narodili v Čechách, jejich životní cesta je však zavedla daleko za hranice své domoviny. Viktor Fischl se usídlil v Izraeli, v zemi svých předků, kde strávil zbytek svého života. Arnošt Lustig pojal na dlouho za svůj nový domov Spojené státy Americké. Po Sametové revoluci se však vrátil zpět do Československa. I přes značné odloučení neztratili kontakt s českým publikem, jejich díla byla skrze exilová nakladatelství hojně vydávána.

Umělecké kvality obou spisovatelů jsou podtrhovány nejen značnou oblibou mezi čtenáři, ale též udílením mnoha literárních cen. Viktor Fischl se stal roku 2004 laureátem Ceny Jaroslava Seiferta za celoživotní dílo. Arnošt Lustig byl roku 2008 vyznamenán mezinárodní literární Cenou Franze Kafky. Za román *Krásné zelené oči*¹ byl dokonce jmenován na Nobelovu cenu.

Oba literáti jsou ve své tvorbě inspirováni zážitky z vlastního života. Viktor Fischl se často navrácí do doby svého dětství a rodiště, přesto je v jeho tvorbě téměř cyklicky odrážena atmosféra holokaustu. Pro Arnošta Lustiga se motiv holokaustu stal stěžejním pro celou jeho tvorbu. Cílem mé práce je analytický rozbor vybraných děl, přičemž se zaměřím na reflexi motivu holokaustu obou autorů. Vedle analytické metody budu postupovat též metodou komparativní.

Postavou Viktora Fischla a Arnošta Lustiga jsme se rozhodla zabývat z důvodu odlišného nahlížení a odrazu motivu holokaustu v jejich tvorbě. Nejstěžejnějších ukazatelem při mém výběru byl fakt, že pouze Arnošt Lustig zažil hrůzu koncentračních táborů na vlastní kůži. Viktor Fischl táborům unikl, přesto se ho tato problematika citelně dotýkala, když byl vězněn jeho bratr Pavel. Bez jeho pomoci by nejspíše nevznikl román

¹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Krásné zelené oči*. Peron: Praha.

*Hodinář z uličky Zvěrokruhu*² či *Trojповідka o dluzích*³. Mým zájmem je tedy analýza holokaustu z pera přeživšího v kontrastu se zpracováním této problematiky z pohledu člověka, který holokaust osobně nezažil, přesto se ho plně dotýká skrze své blízké.

Svou diplomovou prací bych též ráda vytvořila systematický přehled tvorby Viktora Fischla a Arnošta Lustiga. Z toho důvodu je práce rozčleněna do tří tematických okruhů. V prvním se budu zabývat životem obou literátů, přičemž zmíním nejdůležitější milníky v jejich životech.

Za nejvydařenější monografii o Viktoru Fischlovi pokládám *Setkání s Viktorem Fischlem*⁴. Milada Kaďůrková se zde podrobněji zabývá nejen Fischlovým životem, její kniha je též rozbořem autorova tvůrčího stylu. Další významnou knihou jsou *Dva životy*⁵ od Milady Emingerové, vystavěné na základě rozhovorů na určité téma. Osobností Arnošta Lustiga se zabývalo mnoho autorů. Nejvíce čerpám z knihy Aleše Hamana *Arnošt Lustig*⁶. Za velice přínosnou považuji též sbírku rozhovorů s Harry Jamesem Cargassem a Michalem Bauerem s názvem *Odpovědi*⁷ či sbírku myšlenek o životě *Dobry den, pane Lustig*⁸.

Obsahem druhého okruhu je chronologický seznam bibliografie obou literátů. U Viktora Fischla uvedu též básnickou tvorbu. Podotýkám, že tato stať slouží pouze k ucelenému obrazu, není tedy předmětem mého hlubšího rozboru. Pro přehlednost jsou díla řazena podle data prvního výtisku, nikoli na základě domácího či exilového vydání. Stejně tak nerozlišuji mezi povídkovými sbírkami a romány.

² FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha.

³ FISCHLOVÉ, Viktor a PAVEL: 2002. *Trojповідka o dluzích*. Garamond: Praha.

⁴ KAĎŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha.

⁵ EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha.

⁶ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha.

⁷ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H& H: Praha.

⁸ KOUBA, M.: 1999. *Dobry den, pane Lustig*. Aequitas: Praha.

Součástí druhého bloku je též podkapitola mapující rukopisné prvky obou spisovatelů. V této části shrnuji jak shodné, tak rozdílné kompoziční prvky či motivy prostupující tvorbou Viktora Fischla a Arnošta Lustiga. Příkladem uveďme používání povídek jako stavebních kamenů pro pozdější romány či opakované navracení se k určitým postavám. V této části vycházím zcela ze svých vlastních postřehů, mé poznatky nejsou opřeny o žádný odborný literární zdroj.

Závěrečná část je věnována rozboru vybraných děl, přičemž se zaměřím na reflexi holokaustu. Z tvorby Arnošta Lustiga se soustředím na díla *Dita Saxová*⁹, *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*¹⁰, *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*¹¹ a *Colette: Dívka z Antverp*¹². Z Fischlovy tvorby se pak bude jednat o díla *Hodinář z uličky Zvěrokruhu* a *Dvorní šašci*¹³. Užší výběr spisů u Viktora Fischla je záměrný, jelikož je zrcadlení holokaustu v těchto případech nejmarkantnější.

Veškeré názvy periodik a samostatných děl jsou v textu psány kurzívou. Při přepisu hebrejských slov dodržuji pravidla navržená Bedřichem Noskem v úvodu ke knize *Judaismus od A do Z*¹⁴. Ve své práci nepracuji s cizojazyčnými zdroji, jelikož veškerá má primární literatura je dostupná v češtině. Ráda bych uvedla, že v kapitole zabývající se jednak Fischlovým životem, tak jeho tvorbou vycházím mimo jiné ze své bakalářské práce *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*¹⁵.

⁹ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha.

¹⁰ LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha.

¹¹ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha.

¹² LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha.

¹³ FICHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-servise: Praha.

¹⁴ NOSEK, Bedřich: 1992. *Judaismus od A do Z*. Sefer: Praha.

¹⁵ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická.

2 ŽIVOT

2.1 Život Arnošta Lustiga

Arnošt Lustig se narodil 21. prosince 1926 v Praze v židovské rodině. Jeho matka pocházela ze starého rodu Lewy-Cohen.¹⁶ „*Narodil jsem se z židovské maminky židovskému tatínkovi v české zemi. To mě určilo. Nikdy to ze sebe nevyvrátím, i kdybych snad chtěl. (Nechci, samozřejmě).*“¹⁷ Vyrůstal v libeňské proletářské čtvrti, a přestože pocházel z chudých poměrů, na své dětství vzpomíná jako na šťastné období svého života.

Idyla poklidného života se však rozplynula s nástupem Adolfa Hitlera k moci. Roku 1941 byl po uplatnění norimberských zákonů vyloučen z měšťanské školy. Poté pracoval jako krejčí a později se stal ozdobníkem v dílně na výrobu kožených předmětů. Zlomovým okamžikem v Lustigově životě se stal rok 1942, kdy byl společně s matkou a sestrou poslán do terezínského ghetta. O rok později k nim byl poslán i otec, který byl však zanedlouho vyslán do Birkenau, kde také 28. září 1944 zemřel.¹⁸ V Terezíně pracoval jako brusič pil, seřizovač strojů a opravář. Díky své práci získal propustky, což mu umožnilo volný pohyb v rámci ghetta.¹⁹

Během let 1942-1945 prošel Arnošt Lustig celkem třemi lágry. Z Terezína byl transportován do Buchenwaldu, a poté do Auschwitz-Birkenau. „*Osvětim bylo peklo... Nedokážu si představit, že by Osvětim někdo popsal. Je to nesdělitelné. To je důvod proč nejlepší spisovatelé spáchali sebevraždu.*“²⁰ Třikrát byl odsouzen k trestu smrti. Matka se

¹⁶ KOUBA, M.: 1999. *Dobrý den, pane Lustig*. Aequitas: Praha, str. 58.

¹⁷ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 103.

¹⁸ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 11.

¹⁹ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 23.

²⁰ LUSTIG, Arnošt: 2009. *Zpověď*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha, str. 46.

sestrou byly převezeny z Osvětimi do Freiburgu, a poté do Mauthausenu. I ony však válku přežily.²¹

Lustig přežil především díky štěstí a náhodě. Ve svých rozhovorech často zmiňuje, že si je vědom faktu, že je jeho život vykoupen smrtí někoho jiného. Na otázku, co mu dal koncentrační tábor odpovídá: „*Byla to škola. Kdyby školné nestálo takovou cenu – rodiče, přátelé, příbuzné, nesčetné neznámé -, snad bych uznal, že to byla dobrá škola.*“²²

V březnu 1945 se Arnoštu Lustigovi podařilo utéct z transportu smrti. Tento svůj zážitek je později reflektován v jeho tvorbě. Napříč lesy Německa se mu podařilo dostat do Prahy, kde žil v ilegalitě a v posledních dnech války se účastnil povstání proti nacistům.

Po válce začal studovat obchodní akademii a roku 1951 nastoupil na Vysokou školu politických a sociálních věd v Praze, kde po třech letech studií získal titul inženýra. Paralelně se svými studii se od roku 1946 věnoval žurnalistice. Zprvu publikoval do *Mladé fronty*, *Zemědělských novin* a *Židovského věštníku*. V době arabsko-židovské války za nezávislost byl vyslán jako válečný zpravodaj a později reportér do Izraele. Poprvé z pověření *Lidových novin* a podruhé na popud *Československého rozhlasu*.²³

Téhož roku se také oženil s Věrou Weislitzovou, kterou znal již z koncentračního tábora. V Izraeli posléze působila jako příslušnice Hagany. Později se jim narodil syn Josef a dcera Eva. Lustig však toužil po návratu do Čech, a tak se rozhodli vrátit zpět. Po návratu pracoval jako reportér a režisér pro *Československý rozhlas*. V letech 1959-1961 zastával funkci vedoucího týdeníku *Mladý svět*. Od roku 1961 do 1968 pracoval jako scénárista pro Filmové studio Barrandov. Spolupracoval také na filmovém ztvárnění svých děl. V roce 1961 zfilmoval režisér

²¹ KOUBA, M.: 1999. *Dobrý den, pane Lustig*. Aequitas: Praha, str. 11.

²² LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 65.

²³ JANOUŠEK, Pavel a kol.: 1995. *Slovník českých spisovatelů*. Brána: Praha, str. 515.

Zbyněk Brynych povídky z *Noci a naděje* do filmu *Transport z ráje*. O rok později natočil stejnojmenný snímek Jan Němec na motivy souboru *Démanty noci*.²⁴

Sovětská okupace zasáhla Lustiga na dovolené v Itálii, což ho přimělo k rozhodnutí se domů již nevrátit. Odchází zpět do Izraele, kde pobývá v kibucu Ha-chotrim. Roku 1969 odjíždí pracovně na rok do Jugoslávie, kde získal nabídku na tvorbu scénáře k filmu *Soutěska*, jenž popisoval nejvýznamnější strategickou operaci maršála Tita.²⁵

V roce 1970 odjel do Spojených států Amerických, aby napsal scénář o Januszi Korczakovi. Lustigovým původním záměrem bylo zůstat pouze jeden rok, nakonec se však rozhodl k emigraci. Získal nabídku přednášet evropskou literaturu na univerzitě v Iowě. Od roku 1973 působil na Americké univerzitě ve Washingtonu, kde se stal později profesorem literatury. Jeho přednášky o evropské literatuře se rozrostly ještě o tvůrčí psaní, dějiny druhé světové války v literatuře a filmu, scénářistickou práci a literární imaginaci.²⁶

Do Československa se vrátil až po listopadové revoluci 1989. Roku 1995 se stal nakrátko šéfredaktorem časopisu *Playboy*. Postupem času začal žít střídavě v České republice a ve Spojených státech. Během života se mu dostalo nemálo uznání a ocenění. Roku 2008 obdržel mezinárodní literární Cenu Franze Kafky. O rok později patřil mezi čtrnáct nominovaných na mezinárodní Man Brookerovu cenu. Na jeho počest je každoročně udělována Cena Arnošta Lustiga žijícímu Čechovi, který se zasloužil o šíření a utužování celospolečenských hodnot. Arnošt Lustig zemřel 26. února 2011 po dlouhodobém boji s rakovinou.²⁷

²⁴ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 12-13.

²⁵ KOUBA, M.: 1999. *Dobrý den, pane Lustig*. Aequitas: Praha, str. 157-158.

²⁶ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 15.

²⁷ Autor neuveden. Arnošt Lustig. [online], [citováno dne 10. 02. 2013]. Dostupné z: <http://www.cenaarnostalustiga.cz/arnost-lustig/>

2.2 Život Viktora Fischla

Viktor Fischl se narodil 30. června 1912 v Hradci Králové do židovské rodiny. Po studiích na gymnázium nastoupil na Karlovu univerzitu v Praze, kde se věnoval sociologii a právu. Ve třicátých letech přispíval do *Židovských zpráv*, *Lidových novin*, *Rozhledů* a dalších.²⁸

Roku 1939 byl Fischl od sionistické organizace poslán do Londýna, aby obstaral víza pro sedmdesát nejohroženějších Židů. Zde se stal také spoluzakladatelem Self Association of Czechoslovak Jews, jenž využívala mezer v anglickém zákoně, což umožnilo obstarání víz například pro studenty či manželské páry. Pravomoci spolku byly však postupně omezovány a Fischl se rozhodl vrátit zpět k publicistické činnosti.²⁹

V Londýně potkává Jana Masaryka, na jehož popud se Fischl začal zabývat kulturní propagací, v jejíž sféře vznikl československý PEN klub. Právě přítomnost v tomto prestižním spolku mu později umožnila navázat přátelství s mnoha významnými osobnostmi z jeho anglické frakce.³⁰

Po skončení války Viktor Fischl přetrvával v Londýně ještě dva roky, kde zastával úřad tiskového atašé na velvyslanectví. Po návratu do rodné země pokračoval ve své práci na ministerstvu zahraničí. Únor 1948 však znamenal konec poklidnému životu. Režimem mu nebylo povoleno vydání jeho románové prvotiny *Píseň o lítosti*³¹ a o měsíc později byl dokonce zavražděn jeho dlouholetý přítel Jan Masaryk. Zmíněné události byly pro Fischla definitivním impulsem pro odchod ze země.³²

²⁸ BRABEC, J., LOPATKA, J., GRUŠA, J. a kol.: 1991. *Slovník zakázaných autorů 1948–1980*. Státní pedagogické nakladatelství: Praha, str. 100.

²⁹ EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha, str. 45.

³⁰ KAĐŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 37.

³¹ FISCHL, Viktor: 1992. *Píseň o lítosti*. Atlantis: Brno.

³² ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 6.

Novým domovem se mu stal stát Izrael, kam s rodinou přijel roku 1949 bez sebemenší znalosti hebrejštiny. Díky konexím nabytým během pobytu v Londýně získal od tehdejšího ministra zahraničí Moše Šereta post na ministerstvu zahraničních věcí. Během půl roku se však musel naučit plynně hebrejsky. Viktor Fischl se tak naplno věnoval studiu jazyka a již po roce přestal angličtinu užívat.³³ V Izraeli přijímá jméno Avigdor Dagan.³⁴

Roku 1955 byl poprvé vyslán jako sekretář velvyslanectví do Japonska, kde působil do roku 1959. Následoval dvouletý pobyt v Barmě a při této příležitosti navštívil také Nepál. Právě jeho zásluhou došlo k navázání diplomatických styků s Izraelem. Do Evropy se vrací roku 1961 a to konkrétně do sousedního Polska, kde v diplomatických službách setrval další tři roky. Za Fischlova působení byla izraelská delegace povýšena na ambasádu. Po Polsku následuje převelení do Jugoslávie, kam odjel v roce 1966. Zde ho čekal nelehký úkol. Přinutit představitele Jugoslávie Josipa Broze Tita k dialogu. Už tak napjatou situaci ještě více ohromila šestidenní válka a diplomatické styky Izraele s Jugoslávií byly definitivně pohřbeny. V letech 1969-1972 působil v Norsku a na Islandu. Svou diplomatickou kariéru zakončil ve Vídni ve svých šedesáti pěti letech.³⁵

Do Čech se Fischl vrátil poprvé od svého roku 1990 jako člen izraelské delegace mající za úkol zlepšení diplomatických vztahů mezi oběma zeměmi.³⁶ Na dotaz, co ho vedlo k definitivnímu odchodu do Izraele, odpověděl: *„Protože tam prostě patřím. A cítím, že toto místo je součástí mého hlubšího já. Anebo naopak, že já jsme částí toho místa. Řekl bych to takhle: Prahou jsem okouzlen, kdežto s Jeruzalémem jsem*

³³ KAŽŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 63.

³⁴ Autor neuveden. Český spisovatel Viktor Fischl. [online], [citováno dne 13. 02. 2013]. Dostupné z: <http://filosoficky-klub.cz/2011/12/03/cesky-spisovatel-viktor-fischl/>

³⁵ TOMÁŠEK, Martin: 1996. *Spisovatel Viktor Fischl*. Scholaforum: Ostrava, str. 8-9. In: ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 7.

³⁶ EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha, str. 107.

*svázán osudově... Jenže místo narození je náhodné, ale to, kam člověk patří svými nejhlubšími kořeny, není náhoda... Jediná země, kde se Žid nenarodí pouhou náhodou, kde nežije pouhou náhodou, je Izrael. Žije s vědomím, že je zavázán pokračovat v něčem, co trvá už několik tisíciletí.*³⁷

Stejně tak jako Arnoštu Lustigovi i Viktoru Fischlovi bylo uděleno mnoho ocenění. Byl vyznamenán Řádem Tomáše Garrigua Masaryka a roku 1992 se stal čestným občanem Hradce Králové. Ve stejném roce obdržel uznání od literárního fondu za celoživotní dílo. Je držitelem dvou česných doktorátů udílených Pedagogickou fakultou v Hradci Králové a Evangelickou teologickou fakultou Univerzity Karlovy. Roku 2005 mu byla udělena cena *Gratias agit* za šíření dobrého jména České republiky. V roce 2006 byla na jeho počest od Mezinárodní astronomické unie pojmenována planetka. Viktor Fischl zemřel 28. května 2006 v Jeruzalémě.³⁸

³⁷ EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha, str. 10.

3 TVORBA

3.1 Tvorba Arnošta Lustiga

Arnošt Lustig se do podvědomí široké veřejnosti dostal roku 1957 prostřednictvím své první sbírky *Noc a naděje*³⁹, která se shledala s nebývale kladným ohlasem. Velmi dobře byla přijata i jeho druhá sbírka *Démanty noci*⁴⁰ vydaná o rok později.

Sbírky povídek z prostředí koncentračního tábora i mimo něj ukazovaly míru tvůrčího umu Arnošta Lustiga. Lustigovy povídky se zcela odlišovaly od tehdejší prózy, jelikož zcela jinak odrážely motiv války, což je typickým prvkem takzvané druhé vlny válečné prózy.⁴¹

Autor čerpal ze své vlastní zkušenosti nebo z příhod lidí, které znal. V povídce *Druhé kolo* ze sbírky *Démanty noci* byl dokonce hlavním aktérem.⁴² Milan Suchomel však konstatuje, že v *Démantech noci* „přibýly povídky, v nichž zážitek vyhasíná a je nahrazen konstrukcí.“⁴³ Kritikou byl Lustig označován za „tvůrce vyhraněných mezních situací, ve kterých zachytil s otřesnou silou okamžiky, v nichž se zdánlivě neděje vůbec nic, a v nichž se přece rozhoduje o životě a smrti.“⁴⁴

Úvodní povídka nese název *Sousto*, jejímž hlavním hrdinou je chlapec Ervín, který se snaží získat obživu pro svoji nemocnou matku a sestru, která k záchraně svého života potřebuje citrón. V Lustigových

³⁸ Autor neuveden. Český spisovatel Viktor Fischl. [online], [citováno dne 13. 02. 2013]. Dostupné z: <http://filosoficky-klub.cz/2011/12/03/cesky-spisovatel-viktor-fischl/>

³⁹ LUSTIG, Arnošt: 1992. *Noc a naděje*. Československý spisovatel: Praha.

⁴⁰ LUSTIG, Arnošt: 1959. *Démanty noci*. Mladá fronta: Praha.

⁴¹ PETŘÍČEK, Miroslav: 1992. Noc a naděje. In: *Literární noviny*, roč. 3, č. 20, str. 4.

⁴² HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 76.

⁴³ SUCHOMEL, Milan: 1992. *Literatura z času krize*. Atlantis: Brno, str. 30.

⁴⁴ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 86.

povídkách je minimum děje, vesměs do detailu popisuje určité okamžiky.⁴⁵

Děj povídky je zasažen do doby války, ale neodehrává se v prostředí koncentračního tábora. Čtenář vnímá dopad, který válka měla na každého člověka a skrze Lustigův popis je připodobňováno prostředí, ve kterém žili, či spíše živořili: „*Hodně to tu páchlo; ztuchlým vlhkem, stářím zvětralých zdí a myšinou.*“⁴⁶ Ervín vysvlékl svého mrtvého otce, aby mohl směnit otcovy kalhoty za toužený citrón. S prosbou o pomoc se obrací na Čika, místního hejska, který Ervína podvede a místo čtvrtky chleba donese jen krajíc.

Na popud Čika se hlavní hrdina ve své beznaději, hnán pocitem viny i zodpovědnosti, rozhodne pro nejzoufalejší čin a vyrve z úst mrtvého otce zlatý zub, který dle lživé rady Čika, vystačí na celý citrón. Odevzdá mu jej a přitom ví, že ho již nespasí. *Sousto* považují za nejvydařenější povídku sbírky a dokonce byla označena za nejlepší povídku roku 1958.⁴⁷

Povídka *Druhé kolo* popisuje statečnost a zoufalost malého chlapce, který si při losování ohledně toho, kdo doběhne do vagónu pro chléb, vytáhl nejkratší sirku. Při své cestě zpět byl však spatřen hlídajícím vojákem a vyzván k zastavení. On však pokračoval v běhu, přičemž v mysli vede dialog s Markýzem, jenž nevěřil, že to chlapec svede. Běh nyní představoval nejen život, ale hlavně získání cti. Před dopadením vojákem stihne ještě chléb zahodit, zmocní se ho však jiní zajatci než ti, kterým byl určen.

Život chlapce byl však zachráněn odvahou jiného. Časové rozmezí povídky může od samotného vytažení sirky až po zásah druhého chlapce trvat pár minut a čtenář sám se sžívá s hlavním hrdinou. Lustig se zde zcela správně vyhnul rozvláčnému popisu nic neříkajícím detailů.

⁴⁵ HAMAN, Aleš: 1961. O takzvané „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. In: *Česká literatura*, roč. 9, č. 4, str. 518.

Mezi nejvýznamnější však patří povídka *Tma nemá stín*, kterou roku 1991 rozpracoval do stejnojmenného románu, jenž byl americkou kritikou označen za jeden z nejlepších románů o druhé světové válce.⁴⁸

Vypráví o třech chlapcích Frankovi, Manym a Danym, kteří se rozhodli utéct z transportu právě ve chvíli, kdy byl vlak bombardován letounem. Frank však v rozhodujícím okamžiku předstírá, snad ze strachu, že je nevidí a zůstává ve vlaku. Many s Danym se tak pod palbou vojáku SS vydávají na útěk.

Zaběhli do lesů a zastavili se až s příchodem večera, kde se zesláblí schoulili pod rozbořené krmítko. Many nemohl usnout a ve vzpomínkách se vracel do koncentračního tábora. Tyto pasáže jsou psány kurzívou a prostupují celou povídkou. Odrážejí vždy aktuální stav obou hrdinů.

Dalšího dne se opět vydali na cestu, avšak večer k lítosti zjistili, že chodí v kruhu. Stejně jako Viktor Fischl i Arnošt Lustig je mistrem trefných metafor, které jsou pomocníkem k dokreslení čtenáři fantazie: „*Jak se ploužili od rána mezi lesním porostem, podobali se teď, za denního světla, špinavým, vychrtlým vlkům. Byli tencí jako stín.*“⁴⁹

Od páté kapitoly se autor nevěnuje pouze přežívání obou hrdinů v lese, ale do děje vstupuje žena – vesničanka, jejíž obydlí z úhuru spatřili. Poblouznění horečkami neměli lepšího nápadu než ženu zabít, aby je nemohla prozradit. Před čtenářem se odehrává vnitřní souboj Manyho, který se s holí v ruce a s vypětím posledních sil vydal spáchat svůj zruďný čin. „*Plížil se k domu hladově, číhavě a chtivě.*“⁵⁰

⁴⁶ LUSTIG, Arnošt: 1959. *Démanty noci*. Mladá fronta: Praha, str. 21.

⁴⁷ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 76.

⁴⁸ HÁJKOVÁ, Jaroslava: 1992. Pracuji stejnou technikou jako malíř. In: *Literární noviny*, roč. 3, č. 13, str. 4.

⁴⁹ LUSTIG, Arnošt: 1959. *Démanty noci*. Mladá fronta: Praha, str. 123.

⁵⁰ Tamtéž, str. 131.

V rozhodujícím okamžiku ji však nedokázal zabít, jeho mravnost byla silnější než hlad. Žena mu dala kus chleba, který však nemohli spolknout. Před chalupou jim zanechala hrnky s vodou a šla je ke starostovi udat. Many nedokázal Danyho opustit, ač věděl, že bez něj by se mu běželo lépe. Projevuje se zde opět typický morální étos Lustigových hrdinů. Nakonec byli dopadeni a odvedeni.

V závěru povídky se dozvídáme o jejich propuštění na svobodu, ale nevíme, zda přežili či nikoliv. Many s Danym byli vyhnáni před budovu starosty a bylo jim nakázáno odejít, přičemž za jejich zády stáli důstojníci s nabitými zbraněmi. Povídka je zakončena volně, a tak osud hrdinů záleží pouze na fantazii čtenáře. Stejně jako v povídce *Druhé kolo*, i zde čerpal Lustig z vlastní zkušenosti a byl jedním z hlavních hrdinů příběhu.⁵¹

Na otázku zda byli chlapani zastřeleni či přežili, odpovídá Arnošt Lustig takto: „*Podle všech Aristotelových zásad musí zemřít, protože je to tragédie. Jinak by to tragédie nebyla. Má to jen osobní háček. Jsem jedním z nich. Neměl jsem srdce zastřelit sám sebe; snad jsem pověřivý. Chtěl jsem v povídce naznačit, že chlapani zahynuli, ale nemohl jsem to napsat, protože mi to připadalo, jako bych spáchal sebevraždu.*“⁵²

V roce 1959 byl poprvé vydán povídkový soubor *Ulice ztracených bratří*⁵³. Obdobně jako většina Lustigových děl byl i on několikrát předěláván a doplňován. Vydání z roku 1996 dokonce obsahuje i povídku *Člověk ve velikosti poštovní známky* ze sbírky *Hořká vůně mandlí*⁵⁴. V sedmi příbězích se Lustig opět navrací do koncentračních táborů či do poválečné doby.

Ani zde se nesnaží zaujmout fantaskním příběhem, svůj zájem obrací především na nitro člověka. Přesto se nevyhýbá popisu nacistických brutalit, tak jako je tomu především v povídce *Nekonečnost*.

⁵¹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 51.

⁵² LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 51.

⁵³ LUSTIG, Arnošt: 1996. *Ulice ztracených bratří*. Hynek: Praha.

Vypravěč sděluje čtenáři, co všechno musejí podstoupit ženy a muži, mladí či staří. Konkrétně v tomto případě se domnívám, že by nebylo na škodu řídit se heslem „méně je někdy více“.

Kvalita této sbírky je se dvěma předešlými nesrovnatelná. Působí na mě námětovou vyprahlostí, a až na povídku *Člověk ve velikosti poštovní známky*, kterou považuji za jednu z nejvydařenějších, postrádá z mého pohledu zbytek sbírky literárních kvalit. *Ulice ztracených bratří* se jeví jako sbírka „psaná na kolena“, bez hlubšího rozmyslu či zamyšlení. Kritik Milan Jungmann ji označil za sbírku plnou rozpaků, přičemž konstatuje, že postrádá něco nového i básnickou sílu předchozích sbírek.⁵⁵

Z výše zmiňovaného souboru pochází též povídka *Můj známý Vili Feld*⁵⁶, která byla o dva roky později přepracována v samostatnou novelu. Arnošt Lustig přiznává, že důvodem častého přepracování a rozšiřování původního textu je snaha o jeho vylepšení a navození tak hlubšího čtenářova prožitku.⁵⁷

Mezi hlavní protagonisty patří Vili Feld a Jindřich Kraus, který zastává též funkci vypravěče. Jindřich je spolu s dalšími chlapci chovancem pražského sirotčince, kde se mimo jiné seznámil s Černým Pepe, kterého před pozdějším transportem nezachránil ani fakt, že měl německého otce. Největším potěšením sirotků bylo sobotní hraní fotbalu, kde také Jindřich Viliho Felda poprvé spatřil. Ačkoli pocházel z vyšších kruhů a bohaté rodiny, nechoval se povýšeně, ba naopak. Postupně se mezi nimi vytvořilo zvláštní pouto a důvěra.

⁵⁴ LUSTIG, Arnošt: 1968. *Hořká vůně mandlí*. Mladá fronta: Praha.

⁵⁵ JUNGSMANN, Milan: 1960. *Ulice ztracených bratří aneb povídky z rozpaků*. In: *Literární noviny*, roč. 9, č. 7, str. 4.

⁵⁶ LUSTIG, Arnošt: 1961. *Můj známý Vili Feld*. Mladá fronta: Praha.

⁵⁷ HAMAN, Aleš: 1992. *Próza Arnošta Lustiga a dnešní čtenář*. In: *Tvar*, roč. 3, č. 10, str. 4.

Do života obou protagonistů však zasáhla německá okupace a předvolání k transportu. Jindřich se s Vilim opět setkává v Terezíně během práce na železnici. I zde se Vili Feld těší lepším podmínkám než jaké měli ostatní. Byl ubytován ve starobinci, poměrně hezky zařízeném, dokonce mu dvě ženy tajně pašovaly vestu naplněnou jídlem a cigaretami.

K dalšímu setkání posléze dochází v Osvětimi a Birkenau, kde byli oba chlapci vybráni do fotbalového mužstva, aby se utkali s vojáky SS. Jindřichovi velice záleželo na tom, aby vyhráli. Ne z důvodu soutěživosti, nýbrž z pocitu vnitřní odplaty. Chtěl Němcům ukázat, že mohou být také poraženi. Přestože ho v poločase ostatní spoluhráči nabádali, aby ze svého záměru upustil, jelikož výhra by pro ně znamenala smrt, Jindřich neuposlechl. Gól Němců na sebe nenechal dlouho čekat, když brankář chytil míč a voják SS ho doslova dokopal do brány. Za chycení onoho míče byl brankář poslán do plynové komory.

Oba hrdinové koncentrační tábor přežijí a po letech se setkávají v Praze, během Jindřichovi procházky s přítelkyní Kůstkou. Ani po prožitcích z koncentračního tábora Viliho Felda neopouští kouzlo osobnosti a lepší postavení. Jeho životní situace se však s odstupem času mění, a když se s Jindřichem po letech setkává v Římě, kam emigroval, je z něj již nešťastný a zlomený člověk. Jeho sny o životě v přepychu se rozplynuly a musel se vrátit k práci. Promlouvalo k němu svědomí, jelikož si uvědomoval, že se v táboře zachoval kolikrát velice nečestně a ublížil tak ostatním lidem.

Ze všeho nejvíce toužil po návratu domů, ale československé úřady jeho žádosti nevyhověly. Jindřich mu poradil, aby se do Československa dostal bez víza, že mu nehrozí nic jiného než pár týdnů vězení. Naposledy se spolu hlavní hrdinové setkávají na pražském letišti, kam byl Jindřich vyslán svým redaktorem, aby vyfotografoval významného státníka. Spatřil zde i Viliho Felda, který si vzal jeho nešťastnou radu k srdci. Postával v tranzitním prostoru, kde čekal na vyhoštění.

Novela *Můj známý Vili Feld* mi stylem psaní i příběhem velice připomíná díla Viktora Fischla. Jak je již pro Fischla příznačné, i zde motiv holokaustu zasahuje do příběhu spíše z psychologické roviny, přestože se v táboře část děje odehrává.

O osudech postav se čtenář dozvídá pouze z tvrzení, že „šli do plynu“, větší prostor mu autor nevěnuje. Představu o nelidských způsobech nacistů se publikum dozvídá nejvíce ze scény, kdy dva vojáci SS položili na hrdlo bratrance Viliho Felda železnou tyč a houpali se na ní jako na houpačce za účelem jeho doznání.

Námět knihy a odehrávající se skutečnosti jsou vystavěny na pravdivém základu. Jindřich Kraus alias Arnošt Lustig přiznává, že napsal knihu z pocitu viny.⁵⁸ „*Je to vlastně románová zpověď. Je to chyba, která mě mrzí i v tuto chvíli. Vlastně jsem ukřivdil člověku svou lehkomyšlností. Poradil jsem mu něco, co bylo těžko splnitelné, ale on se o to pokusil, a nevyšlo to.*“⁵⁹ *Můj známý Vili Feld* je příběhem nejen o přátelství, které člověk v nejtěžších časech jednoznačně potřebuje, ale také o pocitu viny a faktu, že před vlastním svědomím člověk nikdy neuteče.

Roku 1961 vydává Lustig povídkový soubor *První stanice štěstí*, psaný v socialistickém duchu. Opouští od svého klasického tématu holokaustu, proto se jeho rozboru nebudu více věnovat. Uvádím jej pouze pro chronologickou přesnost. Přesto dodávám ohlas kritiky: „*Lustigovu knihu prostupuje rozpor mezi látkou a jejím zpracováním; viny na tom nese zesláblá autorská odpovědnost především vůči těm, o nichž píše.*“⁶⁰

V roce 1962 je vydána *Dita Saxová*, kterou se budu více zabývat v samostatné kapitole. V témže roce vychází i soubor *Noc a den*⁶¹, ve kterém opětovně upravuje již vydané povídky z prvních dvou sbírek *Noc a naděje* a *Démanty noci*. Znovu je otištěna i novela *Můj známý Vili Feld*.

⁵⁸ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 59.

⁵⁹ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 59.

⁶⁰ OPELÍK, Jirí: 1961. Chuděrka reportáž. In: *Kultura*, roč. 5, č. 48, str. 4.

Roku 1963 Lustig vydává povídkový soubor *Nikoho neponížíš*.⁶² Z celkového počtu čtyř povídek byly již povídky *První před branami* a *Hodiny jako větrný mlýn* dříve otištěny ve sbírce *Ulice ztracených bratří*.

Také sbírkou *Vlny v řece*⁶³ z roku 1964 se navrácí již k dříve vydaným povídkám. Téhož roku vydává *Modlitbu pro Kateřinu Horovitzovou*, které se rovněž budu věnovat v pozdější kapitole. *Bílé břízy na podzim*⁶⁴ vydané v roce 1966 popisují prostředí pracovně technických oddílů. Ani zde neopomíjí milostný vztah mezi devatenáctiletým vojákem a dívkou, která k němu byla tajně propašována za účelem tělesného potěšení. Postupně se mezi nimi utváří vztah, avšak jejich láska nedojde naplnění, protože jsou chyceni a odděleni. Žádná z postav není pojmenována, označeny jsou pouze přezdívkami. Autor tak naznačoval ztrátu lidské jedinečnosti.⁶⁵

Sbírka *Hořká vůně mandlí* byla prvně vydána v roce 1968. Skládá se ze čtyř povídek – *Dům vrácené ozvěny*, *Člověk ve velikosti poštovní známky*, *Právo bez Boha* a *Chvilé hned po ránu*. V úvodu knihy je uvedena citace ze Starého zákony, kde Bůh uzavírá smlouvu s izraelským lidem a slibuje, že mu už nebude činit příkoří.

Nejobsáhlejší povídkou je *Dům vrácené ozvěny*, která je též označována za románovou novelu.⁶⁶ Za nejpoutavější však považuji povídku *Člověk ve velikosti poštovní známky*, která se holokaustu přímo dotýká. Co se týče délky, nezabírá více než třicet stran, přesto Lustigovy stačily k tomu, aby čtenáři ukázal, co se skrývá za slovem holokaust. Vyhýbá se náznakům, se kterými se v jeho dílech často setkáváme a naopak neubírá na surovosti a krutosti nacistické mašinérie.

⁶¹ LUSTIG, Arnošt: 1962. *Noc a den*. Československý spisovatel: Praha.

⁶² LUSTIG, Arnošt: 1963. *Nikoho neponížíš*. NV: Praha.

⁶³ LUSTIG, Arnošt: 1964. *Vlny v řece*. Československý spisovatel: Praha.

⁶⁴ LUSTIG, Arnošt: 1966. *Bílé břízy na podzim*. Československý spisovatel: Praha.

⁶⁵ PETŘÍČEK, Miroslav: 1966. Lustig známý i neznámý. In: *Literární noviny*, roč. 15, č. 30, str. 4.

⁶⁶ MIKULÁŠEK, Alexej a kol.: 1998. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Votobia: Praha, str. 237.

V centru dění stojí Henryk Bley, kterého si vedoucí tábora Oscar Bienestock vybral k doučování svého syna. Mimo jiné má na starost Dům mládeže pro opuštěné chlapce a dívky, který je však naprosto zchátralý a tak mu plukovník Bienestoc oznámil, že budou všichni jeho chovanci přestěhováni. On avšak zůstane, aby mohl dále pokračovat ve výuce.

Nejkrutější postavou je Karel Oberg, který mu s nadšením a bezohlednou upřímností detailně popisuje „konečné řešení“ v praxi. Dozvídá se o sprchách, z nichž místo vody kapaly krystaly, o pecích, komínech a dýmu z něj vycházejícím, jež svým zápachem připomíná hořkou vůni mandlí a v neposlední řadě o nákladních automobilech, jejichž výfukové trubky neodváděly jedovaté zplodiny ven, nýbrž zpět do vozu.

Před vystěhováním Henryk promlouvá k dětem a připravuje je na smrt. Klade jim na srdce, aby svůj úděl přijaly s hlavou vztyčenou a nedaly tak nacistům podnět k radosti z jejich ponížení. Nakonec s nimi odjíždí, ačkoli nemusí. Opět se setkáváme s charakteristickým prvkem Lustigovy tvorby. Hlavní hrdina odmítá uznat své ponížení, nacisté ho mohou připravit o život, ale ne o duši.

Sbírka byla kritikou přijata rozporuplně. Byla jí vytýkána určitá rozpačitost a v případě *Domu vrácené ozvěny* mlhavá symbolika, která až narušovala homogenost příběhu.⁶⁷ Roku 1968 vychází též román *Miláček*⁶⁸, který je poslední Lustigovou knihou vydanou v Československu před jeho odchodem do emigrace. Lustig opět čerpal z vlastní zkušenosti, avšak na rozdíl od svých předešlých děl zde nepracuje s tématem holokaustu.

První náklady románu byly zcela zničeny poté, co autor odmítl návrat zpět do země. Podepsal si tak ortel nad svým vlastním dílem a byl přiřazen na seznam nežádoucích autorů. Vydán byl nakonec roku 1973

⁶⁷ LINKE, Arno: 1969. Devátá Lustigova kniha. In: *Listy*, roč. 2, č. 5, str. 11.

⁶⁸ LUSTIG, Arnošt: 2009. *Miláček*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.

nakladatelstvím manželů Škvoreckých.⁶⁹ Děj románu je zasazen do arabsko-židovské války o nezávislost, kdy novinář Dany Polnauer odjíždí do Jeruzaléma jako válečný zpravodaj. Setkává se zde s Magdou Wilderovou, příslušnicí izraelské armády. *Miláček* je tak románem o rodící se lásce na pomezí válečného konfliktu. Novinář Dany je alter egem Arnošta Lustiga, jelikož i on tímto způsobem poznal svoji ženu.

O pět let později vychází novela o terezínské prostituce s názvem *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*, které se budu více věnovat v závěrečné kapitole své práce, obdobně jako *Colette: Dívce z Antverp*, vydané roku 1992. *Tanga z Hamburku*⁷⁰ vydaná taktéž v roce 1992 je odrazem lásky židovské cirkusové krasojedkyně Tangy s vypravěčem, jehož jméno není uvedeno. Můžeme však předpokládat, že je jím samotný Lustig, jelikož předlohou k sepsání novely mu byla skutečná dívka Soňa Inge Grossová, která ho v Terezíně poprvé zasvětila do milostného života.⁷¹

Tanga je za pouliční prostituci převezena do terezínského vězení, kde se setkává s vypravěčem. Na rozdíl od ostatních spoluvězňů ji neuráží, naopak je jí okouzlen a touží po hlubším poznání. Ona však jeho zájem zpočátku neopětuje, jelikož je přitahována námořníkem Schillingerem, který je také fascinován koňmi stejně jako Tanga.

Kůň je pro ni symbolem svobody a volnosti, které se jí nedostává. Postupně se však s vypravěčem sblíží, až se do něj zamiluje. Oba poprvé zažívají pravou lásku, i když vědí, že se blíží jejich transport do Osvětimi.

⁶⁹ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 45-46.

⁷⁰ LUSTIG, Arnošt: 2006. *Tanga z Hamburku*. Mladá fronta: Praha.

⁷¹ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 36.

„Tanga víc než jako primitivní a živočišná dvacetiletá bytost vystupuje a promlouvá jako moudrá židovská stařena, ztělesňující hlubinné rodové poznání, třebaže její cena za kus noci je v Terezíně dvě deka margarínu nebo jeden dekagram cukru.“⁷²

Roku 1994 vychází *Dům vrácené ozvěny*⁷³, který je rozšířenou verzí stejnojmenné povídky vydané ve sbírce *Hořká vůně mandlí*. V roce 1995 vychází v nakladatelství Victoria Publishing román o partě chlapců a dívek z židovského sirotčince s názvem *Kamarádi*⁷⁴. Jako již v mnoha předešlých případech je románová podoba vystavěna na dříve vydané povídce.

„Když jsem přemýšlel o knížce *Kamarádi*, chtěl jsem zdůraznit pozitivní kvality lidí – přátelství, porozumění a pochopení, nezištnost, schopnost obětovat se pro druhého. Nakonec mi zůstala mozaika nejrůznějších lidí a panoráma doby.“⁷⁵

Ústřední postavou je Pepe, který touží po vraždě svého vlastního otce - Němce, jelikož poslal Pepeho matku – židovku na Východ. Většina z rodiny sirotek je již v koncentračním táboře. Pepe se setkává s Mali Kirsten, dcerou bohatého německého stavitele. Jejich přátelství přeroste v pravou lásku, duševní i tělesnou, které nezabrání ani Pepeho příkaz k transportu.

Po krátkém pobytu v Terezíně se Pepe nechává dobrovolně transportovat na Východ s nadějí, že zde potká svého otce a vykoná tíženou pomstu. S otcem se však nesetká, místo na něm tak akt pomsty uskuteční na dvou vojácích SS. V nestřeženém okamžiku jednomu vytrhne z pouzdra pistoli a zastřelí jej. Druhý ho vzápětí též usmrtí.

⁷² NOVOTNÝ, Vladimír: 1993. Jinošství terezínské. In: *Mladá fronta*, roč. 4, č. 34, str. 11.

⁷³ LUSTIG, Arnošt: 1994. *Dům vrácené ozvěny*. Mladá fronta: Praha.

⁷⁴ LUSTIG, Arnošt: 1995. *Kamarádi*. Victoria Publishing: Praha.

⁷⁵ KOUBA, M.: 1999. *Dobrý den, pane Lustig*. Aequitas: Praha, str. 116.

Závěr románu je vystavěn na stejném základu jako konec *Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou*. Stejně jako Pepe i ona se odmítá vzdát bez boje a čekat bez pohnutky na smrt. Oba hrdinové vědí, že je jejich gesto marné, urychlující nevyhnutelnou smrt. Přesto je silným motivem vzdoru proti nepochopitelnému bezpráví.

Roku 1995 vychází povídkový sborník *Modrý den*⁷⁶, který je opět tvořen z již dříve otištěných povídek. Stejně tak sbírka *Oheň na vodě: povídky*⁷⁷ z roku 1998, *Deštivé poledne*⁷⁸ z roku 2002, *Od rána do večera*⁷⁹ z roku 2006 či *Odcházím do snu*⁸⁰ z roku 2009.

Propast vydanou roku 1996 bychom jen stěží mohli označit za román. Celý příběh je vystavěn na vzpomínkách mladíka, jenž spadnul do propasti a v myšlenkách se vrací do svého mládí a doby strávené v koncentračním táboře. Mladíkovy zážitky jsou často vystavěny na pravé Lustigovy zkušenosti.

Vstup do nového milénia oslavil Arnošt Lustig vydáním svého celosvětově úspěšného románu *Krásné zelené oči*. Hlavní hrdinkou je patnáctiletá Hanka Kaudersová, přezdívána Kůstka, která po příjezdu do Osvětimi získala místo v místní nemocnici. Dlouho zde však nepobyla, jelikož právě probíhal nábor nových dívek do polních nevěstinců. Hanka věděla, že zůstáním v Osvětimi by si podepsala ortel smrti. Zalhala o svém věku a původu a jako poslední šestatřicátá dívka, byla přiřazena k budoucím nevěstkám. Obdobně jako v *Nemilované* je každý den započat výčtem jejich zákazníků.

Kniha je rozdělena do tří částí. V první části jsou představovány začátky Kůstky v nevěstinci, především pak její vztah k důstojníkovi Hentschelovi. Cítila k němu odpor, ale zároveň jím byla přitahována.

⁷⁶ LUSTIG, Arnošt: 2008. *Modrý den*. Knižní klub: Praha.

⁷⁷ LUSTIG, Arnošt: 1998. *Oheň na vodě: povídky*. Melantrich: Praha.

⁷⁸ LUSTIG, Arnošt: 2002. *Deštivé poledne*. Adonai: Praha.

⁷⁹ LUSTIG, Arnošt: 2006. *Od rána do večera*. Knižní klub: Praha.

⁸⁰ LUSTIG, Arnošt: 2009. *Odcházím do snu*. Knižní klub: Praha.

Hentschel si uvědomoval oběti, která válka každý den přináší. Na rozdíl od Stefana Sarazina nebyl zdaleka tak opojen smrtí a zabíjením. Vztah Kústky se Sarazinem je popisován v závěrečné kapitole.

Sarazin je pravým ztělesněním ďábla na zemi. Právě na jeho postavě vykresluje autor krutost a nelidskost nacistů. Sarazin je více vzrušován pohledem na vlastní zbraň, než na Kústky nahé tělo. Lustig tak symbolicky vyjadřuje lásku nacistů ke smrti. *„Němci se stali milenci, vyznavači smrti. Smrt byla rukou Německa. Duší Německa. Německo vyznávalo smrti jako božstvo.“*⁸¹

Kústce se nakonec podaří utéct při přesouvání nevěstince. Své útočiště nachází u rabína Gideona Schapíra. Ten sám přišel v táboře o ženu a dceru. Příhodně je označován za *„jednoho z bezradných zástupců Boha na této zemi.“*⁸² Snaží se nalézt odpověď na otázku, proč Bůh dopustil takovou tragédii a smrt několika milionů lidí. V tomto směru shledávám paralelu k hrdinům Viktora Fischla, jelikož i oni si neustále kladou stejnou otázku a polemizují tak s Bohem. Také samotná Kústka se během svého působení v nevěstinci ptá, zda-li má právo žít, když celá její rodina zahynula.

Lustig zůstal věrný typickým znakům své prózy. Hlavní hrdinkou je mladistvá dívka, poskytující své tělo, aby unikla smrti. Lustig pracuje s kontrastem – zbožnost rabína stojí v protikladu s nacistickým hyenismem. Také krásné zelené oči Kústky kontrastují se zelenými uniformami nacistickým vojáků. Možná až přespřílišné používání metafor ubírá díle na kvalitě. Kritik Michal Bauer Lustigovi vytýká též opakující se vysvětlování významu instituce Lebensborn.⁸³

⁸¹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 66.

⁸² LUSTIG, Arnošt: 2000. *Krásné zelené oči*. Peron: Praha, str. 291.

⁸³ BAUER, Michal: 2002. Krásné zelené oči Arnošta Lustiga. In: *Tvar*, roč. 11, č. 21, str. 20.

Přesto román *Krásné oči zelené* patří bezesporu mezi klenoty nejen české, ale také světové literatury, což dokazuje ohlas kritiky: „*Je to ohromující a krutý román. Je to nepochybně stěžejní literární dílo*“⁸⁴, napsal deník *The Mail on Sunday*. Kritik z deníku *The Literary review of London* Lustiga dokonce označil za „*nejlepšího žijícího českého autora, jehož dílo volá o Nobelovu a každou jinou literární cenu.*“⁸⁵

Roku 2000 byla vydána *Lea z Leeuwardenu*⁸⁶. Již tradičně román vychází z povídkové předlohy, tentokrát z povídky *Odcházím do snu*. Opětovně se setkáváme s postavou Viliho Felda, který je Lee milencem.

Vili Feld dokáže propašovat do Terezína spoustu zakázaných věcí, čímž činní pobývání v Terezíně snesitelnější. Díky svým konexím také uchránil Leu před jistým transportem na východ, když byla přistižena se svým milencem. Zařídil vyndání karty s jejím jménem z centrální evidence. V románu *Colette: Dívka z Antverp* je to naopak on sám, kdo zastává tuto úlohu. Postupně se před námi rozvíjí milostný příběh Ley a Viliho Felda, který je nakonec zpečetěn manželstvím. Lea však chová city i k samotnému vypravěči. S Vili Feldem se cítí zabezpečená, avšak s vypravěčem zažívá pravou lásku.

Jako všechny Lustigovy hrdinky, tak i Lea je nesmírně krásná, což jí přináší určité výhody. Na druhou stranu si uvědomuje, jak je její krása pomíjivá. „*Mladičká Lea má životní i sexuální zkušenosti jako zralá žena a vybroušené názory jako zralý filozof. Její zralost vyznívá absurdně ve vztahu k její mladistvé kráse a jemné ženskosti.*“⁸⁷ Lea nevěří v naději, čímž se podobá Dítě Saxové. Na rozdíl od ní však poznala pravou lásku. Nakonec ani Leu nedokáže její vzhled uchránit před transportem a následnou plynovou komorou.

⁸⁴ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 261.

⁸⁵ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 261.

⁸⁶ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Lea z Leeuwardenu*. Mladá fronta: Praha.

⁸⁷ BURIÁN, Roman: 1998. Spirála Lustigova díla se stáčí dál. In: *Host*, roč. 14, č. 10, str. 74.

Kniha *Láska a tělo*⁸⁸ vydaná v nakladatelství Mladá fronta roku 2009, je spíše souborem myšlenek, filozofických úvah a snů svou milenců terezínského ghetta. Minimalistická dějová linie je charakteristická pro Lustigovu tvorbu, avšak v tomto případě je děj zcela postrádán. Autor více než kdy jindy upíná svoji pozornost na vztah a lásku mezi aktéry, což je příznačné již ze samotného názvu knihy. Je vyžadována maximální čtenářova pozornost, knihu nelze číst jako souvislý text. Některé pasáže jsou těžko srozumitelné a vyžadují nejedno přečtení.

Román *Dívka s jizvou*⁸⁹ vydaný také roku 2010 popisuje životní cestu Jitky Thelénové, která byla odebrána rodičům a poslána do ústavu pro rasově čistá děvčata z neněmeckého území. Učitelkou jí byla Elsie Mayerfeldová, přezdívaná Psí dáma, jež měla dívkám vštípit pravé morální hodnoty v souladu s nacistickou ideologií.

Jejím milým je námořní poddůstojník Hagen-Tischler, který se však zakouká do Jitky. Před čtenářem se tak odvíjí vnitřní dilema Jitky, která touží již býti ženou, avšak její morální a etické zábrany ji od toho odrazují. Příběh je zakončen tragicky, kdy Jitka poddůstojníkovi propíchne nožem hrud', čímž vyjadřuje svoji pomstu.

Téhož roku vydává nakladatelství Odeon román *Zloděj kufrů*⁹⁰. Mapuje přátelství čtrnáctiletého Ludvíčka, zloděje kufrů, s třináctiletou Hankou, která právě přijela do Terezína. Ludvíček byl v Terezíně již dva roky a dokázal obstarat téměř cokoli. Do příjezdu Hanky byla jeho nejlepší přítelkyní bílá myška, kterou tajně ukrýval v kapse.

⁸⁸ LUSTIG, Arnošt: 2009. *Láska a tělo*. Mladá fronta: Praha.

⁸⁹ LUSTIG, Arnošt: 2010. *Dívka s jizvou*. Mladá fronta: Praha.

⁹⁰ LUSTIG, Arnošt: 2010. *Zloděj kufrů*. Odeon: Praha.

Přátelství obou hrdinů postupně přerůstá v platonickou lásku, plnou studu, ostychu a dětské naivity. Ludvíček dá Hance na důkaz své věrnosti prstýnek, ona mu na oplátku slíbí, že ho nikdy nesundá. V závěru románu je Ludvíček předvolán k transportu. Hanka se za ním tajně propíží a poprvé ho políbí.

Ve stejném roce vychází také edice knížek na různorodá témata - *O spisovatelích*⁹¹ či *O ženách*⁹². O rok dříve vyšel též spis *O literatuře*⁹³. Roku 2010 vychází též *Případ Marie Navarové*⁹⁴. Příběh je vystavěn na skutečné události, kdy ošetřovatelka Marie Navarová instinktivně pomohla Reinhardovi Heydrichovi. Za tento svůj čin byla po válce odsouzena.⁹⁵

⁹¹ LUSTIG, Arnošt, MALIŠOVÁ, Markéta: 2010. *O spisovatelích*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.

⁹² LUSTIG, Arnošt, MALIŠOVÁ, Markéta: 2010. *O ženách*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.

⁹³ LUSTIG, Arnošt: 2009. *O literatuře*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.

⁹⁴ LUSTIG, Arnošt: 2010. *Případ Marie Navarové*. Aleš Čeněk: Praha.

⁹⁵ SUCHÁ, Lenka: 2010. Lustig: Cítím se jako boxer, který dostal pěstí. [online], [citováno dne 26. 03. 2013]. Dostupné z: <http://brnensky.denik.cz/rozhovor/lustig-citim-se-jako-boxer-ktery-dostal-pesti.html>

3.2 Tvorba Viktora Fischla

Viktor Fischl vstoupil do literárního života zprvu jako básník, kdy mu v pouhých jednadvaceti letech byla vydána první lyrická sbírka *Jaro*⁹⁶. Přestože kritika nešetřila výtkami vůči mladému básníkovi, rozpoznala Fischlův básnický talent: „*Jaro je lyrická prvotina nadaná fondem rozhodně nadprůměrným...*“⁹⁷, konstatoval Pavel Eisner v *Židovských zprávách*. Roku 1936 došlo k vydání *Knihy nocí*⁹⁸ a *Hebrejských melodií*⁹⁹, které byly také poslední sbírkou vydanou v Československu.

V Londýně vydává *Evropské žalmy*¹⁰⁰, v nichž vyjadřuje svůj smutek nad situací v Evropě. Součástí sbírky je i báseň *Mrtvá ves*¹⁰¹ reflektující lidickou tragédií. Kritikou byla právě tato báseň označena za „*nepochybně nejlepší báseň emigrační poezie.*“¹⁰² Po válce vycházejí *Anglické sonety*¹⁰³ a *Lyrický zápisník*¹⁰⁴. Roku 1981 vydává v Mnichově *Dům u tří houslí*¹⁰⁵, který je básnickým sborníkem z let 1950-1980.

Až v devadesátých letech se Fischlova poezie vrací zpět do rodného Československa. Roku 1992 vyšla *Kráska šedin*¹⁰⁶ a o čtyři roky později *Žalmy a melodie*¹⁰⁷, které jsou také jeho poslední básnickou sbírkou.

⁹⁶ FISCHL, Viktor: 1933. *Jaro*. List knihomilův: Praha.

⁹⁷ DRESLER, Jaroslav. *Básník činu a snu*. In: FISCHL, Viktor: *Kuropění*. Československý spisovatel: Praha, str. 178.

⁹⁸ FISCHL, Viktor: 1936. *Knihy nocí*. Družstevní práce: Praha.

⁹⁹ FISCHL, Viktor: *Hebrejské melodie*. Melantrich: Praha.

¹⁰⁰ FISCHL, Viktor: *Evropské žalmy*. Čechoslovák: Londýn.

¹⁰¹ FISCHL, Viktor: 1943. *Mrtvá ves*. Mladé Československo: Praha.

¹⁰² KAŽŮROKÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 48.

¹⁰³ FISCHL, Viktor: *Anglické sonety*. Melantrich: Praha.

¹⁰⁴ FISCHL, Viktor: *Lyrický zápisník*. Václav Petr: Praha.

¹⁰⁵ FISCHL, Viktor: *Dům u tří houslí*. Poezie mimo domov: Mnichov.

¹⁰⁶ FISCHL, Viktor: *Kráska šedin*. Mladá fronta: Praha.

¹⁰⁷ FISCHL, Viktor: *Žalmy a melodie*. Torst: Praha.

Roku 1947 napsal svoji prozaickou prvotinu *Píseň o lítosti*¹⁰⁸, za kterou byl oceněn Evropským literárním klubem.¹⁰⁹ Komunistický režim mu ji však nedovolil vydat, a tak se svého prvního vydání dočkala v hebrejském překladu až v roce 1951. Roku 1982 byla rovněž vydána v nakladatelství manželů Škvoreckých.

Mladý Daniel se vrací po válce na místo, ze kterého byl s ostatními Židy transportován. Přesný čas ani místo není čtenáři známo. Retrospektivně se vrací do doby před transportem, vzpomíná na obyvatele vesnice, jejichž životní příběhy se v celé knize prolínají, avšak zároveň vytvářejí rámec celé vesnice. Daniel si pokouší odpovědět na otázku, zda je Bůh hodný či zlý, milosrdný či trestající.

Sám v sobě odpověď nenalézá, a tak se obrací na své dědy Gabriela a Filipa, kteří zastávají rozdílné stanovisko. V tomto bodě sleduje inspiraci z Fischlova života, jelikož i jeho praotcové měli stejný pohled na existenci Boha. Pro Gabriela je Bůh přísně trestající, kdežto Filip připouští, že nikdy nebudeme vědět, zda Bůh opravdu existuje. Otázky spojené s boží existencí prochází celou Fischlovou tvorbou. Na závěr se hlavní hrdinové smiřují s faktem, že to nikdy nebudou vědět.¹¹⁰

Za významný postřeh považuji otázku kladenou Miroslavem Petříčkem v recenzi pro *Tvar* z roku 1992, tedy jak nás může oslovit kniha dnes, po hrůzách, které jsme prožili?¹¹¹ A já se ptám, jaký význam mohla mít pro čtenáře kniha, která se do podvědomí širší veřejnosti dostala téměř po padesáti letech od svého vzniku? Její problematika stále přítomna? Z mého pohledu je princip celého díla nadčasový. Mravní hodnoty se ve společnosti dědí, avšak nemění, ale především – zásadní

¹⁰⁸ FICHL, Viktor: 1992. *Píseň o lítosti*. Atlantis: Brno.

¹⁰⁹ KAŽŮROKÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 55.

¹¹⁰ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 24.

¹¹¹ PETŘÍČEK, Miroslav: 1992. Stejně otázky včera a dnes. In: *Tvar*, roč. 3, č. 36, str. 11.

otázka malého Daniela o podstatě víry v Boha nikdy neztratí na aktuálnosti.¹¹²

Závěr knihy na mě působí příliš vykonstruovaně, s čímž se ve Fischlově pozdější tvorbě ještě setkáme. Těsně před prodejem Tóry z důvodu vyřešení finančních problémů vesnice, obdržel pekař Spitzer dopis od svého syna z Ameriky i s dostatečným obnosem peněz. Stejně tak je až neuvěřitelné, že Daniel ve svém domě nachází loďku s vonným kořením, jako jedinou pozůstalost po dědovi.

Roku 1975 vychází v Curychu lyrická novela *Kuropění*¹¹³, jejíž hlavní postavou je vesnický lékař, kterému během potratu zemřela žena. V důsledku této tragédie se odvrací od víry v Boha, jelikož nedokáže pochopit jeho konání. Opět se setkáváme s Fischlovým motivem, kdy se hlavní hrdina snaží nalézt odpověď na otázku boží přítomnosti. Obdobně jako v *Písni o lítosti*, i zde proti sobě stojí dva názorové protipóly.

Lékař často rozmlouvá s knězem Baltazarem, jenž se ho snaží nenásilně přesvědčit o spravedlnosti božího konání. Druhým lékařovým společníkem je kohout Pedro, který se raduje z každodenních maličkostí, jako je východ či západ slunce. V závěru vstupuje do příběhu Fran, jako alter ego smrti a sděluje lékaři, že se jeho život blíží konci. Nakonec se smiřuje jak s Bohem, tak s pocitem nevědění.

Kuropění je Fischlovo nejlyričtější dílo a patří k té hrstce knih, které v sobě neobsahují ani náznak holokaustu, jakožto téměř cyklického motivu Fischlovy tvorby. Tím však nepřidává na jednoduchosti, ba naopak. Celá novela je prolnta linií básnických metafor, jež vyžadují čtenářovo plné soustředění. Ani v případě *Kuropění* nebylo Fischlovým cílem zaujmout pomocí neochvějného příběhu s postavami, jejichž lopotné životní osudy by hrály na citovou strunu čtenáře. Upoutat chtěl

¹¹² ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 24.

¹¹³ FISCHL, Viktor: 1991. *Kuropění*. Československý spisovatel: Praha.

právě jejich všeobecností. Roku 1992 získal román cenu Egona Hostobského.¹¹⁴

Roku 1982 vyšel Fischlův nejznámější román *Dvorní šašci*¹¹⁵, jemuž se budu více věnovat v závěrečné kapitole. Zmiňuji ho pouze pro chronologickou přesnost. Téhož roku vydává román *Hrací hodiny*¹¹⁶ navracející se do doby autorova dětství a jeho rodného města. „*Jestliže v Kuropění jen naslouchal domovu a uzavíral jej do svého nitra, pak v Hracích hodinách rezonuje domovem. Něčím dávným, co je náhle úděsně současné a co máme každý z nás v sobě.*“¹¹⁷

Celá kniha je psána jednoduchým jazykem, bez složitých metafor, lyrických pasáží či časových zvrátů, jako tomu bylo například v *Kuropění*. Dějová linie příběhu plyne pomalu a monotónně až zabředá do nudnosti a nezajímavosti. Autorovým záměrem jistě nebylo udržovat čtenářovu mysl v napětí, proto dílo vnímám jako vzdání holdu a vděčnosti za prožité dětství.

V roce 1982 vychází Fischlova první povídková sbírka s názvem *Jeruzalémské povídky*¹¹⁸, jejichž dějištěm, jak již název napovídá, je město Jeruzalém. Prvně byly vydány v Tel Avivu v hebrejštině, roku 1985 se dočkaly českého překladu a vydání prostřednictvím exilového nakladatelství Index.

Fischl zde popisuje životní příběhy obyvatel Jeruzaléma, přičemž díky nim vytváří celkový obraz města. Postupuje stejným způsobem jako v *Písni o lítosti* či *Kuropění*, kdy postupným odkrýváním osudů postav vytvářel čtenářovu představu o daném místě. Sbírkou je rozdělena na tři části – *Kiosk v Jeruzalému*, *Můj přítel David* a *Princezna ze Sáby*.

¹¹⁴ KAŽŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 96. In: ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 26.

¹¹⁵ FISCHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-servise: Praha.

¹¹⁶ FISCHL, Viktor: *Hrací hodiny*. Atlantis: Brno.

¹¹⁷ KAFKA, František: 1990. *Návraty Viktora Fischla*. In: *Tvar*, roč. 1, č. 30, str. 11.

¹¹⁸ FISCHL, Viktor: 1991. *Jeruzalémské povídky*. Práce: Praha.

Román *Ulice zvaná Mamila*¹¹⁹ vyšel zprvu hebrejsky v roce 1984, českého vydání se dočkal až roku 2006. Viktor Fischl zde čtenáři připodobňuje nejen osudy obyvatel Jeruzaléma, ale také atmosféru města v době šesti denní války. O tři roky později vychází novela v podobě rodové kroniky s názvem *Všichni moji strýčkové*¹²⁰. Z vyprávění malého chlapce je nám představována rodina Lipů. Novela je psána humoristickou formou a spolu s románem *Velocipéd pana Kulhánka*¹²¹ jí můžeme označit za „oddychovou literaturu“, což nám potvrzuje i názor kritiky.¹²²

Fischl se opět navrácí do svého dětství a města Hrádek k opraváři jízdních kol panu Kulhánkovi. Jako v jeho předešlých dílech, i zde se před námi postupně odvíjejí životní příběhy zmiňovaného města, čímž se v mysli čtenáře utváří jeho celkový obraz.

Roku 1987 vyšel v Tel Avivu povídkový soubor *Obžalovací spis*¹²³, jenž je reflexí atmosféry padesátých let v Československu. Téhož roku vydalo nakladatelství Index *Figarovu zlatou svatbu*, které byla v roce 2004 znovu vydána společně v souboru s *Apokryfy*¹²⁴. V úvodní části Fischl vtipným, až pohádkovým způsobem převypravuje známé biblické příběhy, jako je například stavba Babylonské věže či příběh o potopě světa a Noemově arše. Ve *Figarově zlaté svatbě* svým osobitým stylem humorně rozvíjí příběhy světové literatury.

Detektivní novela *Pátá čtvrť*¹²⁵ nás zavádí do Prahy. Zápletkou je nespravedlivé odsouzení Egona Holuba za podpálení vetešnictví pana Barbiera. Pro nedostatek důkazů je však propuštěn a vydává se sám po stopách skutečného pachatele.

¹¹⁹ FISCHL, Viktor: 2006. *Ulice zvaná Mamila*. Garamond: Praha.

¹²⁰ FISCHL, Viktor: 1995. *Všichni moji strýčkové*. Ivo Železný: Praha.

¹²¹ FISCHL, Viktor: 1992. *Velocipéd pana Kulhánka*. Marsyas: Praha.

¹²² NOVOTNÝ, Vladimír: 1992. Knižka na léto. In: *Nové knihy*, roč. 30, č. neuvedeno, str. 4.

¹²³ FISCHL, Viktor: 2003. *Obžalovací spis*. Garamond: Praha.

¹²⁴ FISCHL, Viktor: *Apokryfy. Figarova zlatá svatba*. Garamond: Praha.

¹²⁵ FISCHL, Viktor: 1991. *Pátá čtvrť*. Ivo Železný: Praha.

Povídkový soubor *Kafka v Jeruzalému*¹²⁶ vydaný roku 1996 je volným pokračováním *Jeruzalémských povídek*. Kniha je rozdělena na dva celky *Kafka v Jeruzalému (1)* a *Kafka v Jeruzalému (2)*. Stejně jako Arnošt Lustig i Viktor Fischl s oblibou vydává již dříve uveřejněné povídky, proto je zcela na místě poznámka kritiky: „*Někdy je touha zpracovat exkluzivní téma silnější než vydatnost nápadu...*“¹²⁷

Reflektována je také tematika holokaustu a jeho dopad na přeživší. Toto téma je námětem povídky *Přednosta stanice*, kde se též promítá motiv vnitřní viny. Alfréd Taussig byl za války výpravčím vlaků do Terezína. Jednoho dne se zhola pomátl a začal se vyptávat, kdo z cestujících byl v onom pekle. Mezi mlčky přihlížejícími se objevil člověk, který tam byl. „*On se vrátil,*“¹²⁸ vykřikoval Taussig. Tím, že poznal člověka, který tu hrůzu přežil, se zmírnila jeho vina za to, že to byl on, kdo zajišťoval hladký průjezd desítkám vlaků. Přesto se nakonec pomátl a v sanatoriu zemřel.¹²⁹

Se stejným prvkem, tedy pocitem vnitřní viny, se setkáváme také v románu *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*¹³⁰, kde si hodinář Gelber vyčítá, že místo opravy hodinek je měl rozbít, aby nacisté nevěděli kolik je hodin, a nemohli tak hladce páchat svá zvěrstva.¹³¹

Románem *Loučení s Jeruzalémem*¹³² vydaném roku 1997 se Viktor Fischl opět navrácí ke svému osobitému stylu. Odvrací se od humorně laděných a žánrově nenáročných příběhů. Hlavní postavou je sudí, známý z *Dvorních šašků*. Uvědomuje si, že se jeho život chýlí ke konci a rozhodl se proto dát sbohem svým přátelům, a také milovanému městu Jeruzalému. Fischl nám opět sděluje, že nikdy nevíte dne ani hodiny.

¹²⁶ FISCHL, Viktor: 1996. *Kafka v Jeruzalému*. Československý spisovatel: Praha.

¹²⁷ TOMÁŠEK, Martin: 1996. *Spisovatel Viktor Fischl*. Scholaforum: Ostrava, str. 20.

¹²⁸ FISCHL, Viktor: 1996. *Kafka v Jeruzalému*. Československý spisovatel: Praha, str. 74.

¹²⁹ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 44.

¹³⁰ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha.

¹³¹ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 18.

¹³² FISCHL, Viktor: 1997. *Loučení s Jeruzalémem*. Melantrich: Praha.

Značný prostor je v knize věnován popisu města jako takového. Sudí se setkává s doktorem Siebenscheinem, kterého poznal v koncentračním táboře, avšak dále se o něm nezmiňuje, pouze tento fakt konstatuje. Stejně tak tvrzení, že se se svým životem loučil již několikrát, čímž naráží na zmiňovaný tábor. Dle jeho rady se stal společníkem umírajícím v místním sanatoriu. Zde se setkává s Klárou a poprvé ve svých sedmdesáti letech sudí pociťuje, co je to láska.

Román *Maškary v Benátkách*¹³³ se zabývá otázkou, zda technický pokrok a globální modernizace světa činí lidstvo šťastnějšími. Celková pointa je v souvislosti s Fischlovou tvorbou ojedinělá. Velmi se mi líbí originální zpracování námětu. Viktor Fischl použil známých postav Fausta a Mefista, kteří jednou za sto let navštěvují zemi, aby se Faust podíval, co se od jeho minulé návštěvy změnilo a kam lidstvo spěje. Zpočátku Faust nevěřil, jaký technický pokrok nastal od jeho poslední návštěvy. Též se nestačil divit, kolik zla, zášti a podvodů je mezi lidmi. Přesto stále nezapomněli milovat. Mefisto se snažil Faustovi ukázat, že je snad lepší žít v pekle, než na zemi. Po návrtu do pekla se Faust od svého spoluvězně dozvídá, že existují jak dobří čerti, tak zlí andělé, čímž ani v pekle není nic ztraceno.¹³⁴

O rok později Viktor Fischl vydává další z povídkových sbírek s názvem *Povídky ze starého cylindru*¹³⁵, v nichž vzpomíná na příhody a zážitky ze své diplomatické profese. Na stejném základě je vystavěna i kniha *Setkání*.¹³⁶

Téhož roku vychází dle mého názoru jedno z nejkrásnějších děl Viktora Fischla – *Zátiší s houpacím koněm*¹³⁷. Kniha je rozdělena do pěti částí, které se vzájemně prolínají. Hlavní postavou je Michael, který

¹³³ FISCHL, Viktor: 1997. *Maškary v Benátkách*. Primus: Praha.

¹³⁴ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 34-35.

¹³⁵ FISCHL, Viktor: 1998. *Povídky ze starého cylindru*. Melantrich: Praha.

¹³⁶ FISCHL, Viktor: 1994. *Setkání*. Martin: Praha.

¹³⁷ FISCHL, Viktor: 1998. *Zátiší s houpacím koněm*. Hynek: Praha.

nešťastnou náhodou přišel o svého syna Ilana. Aby se vyrovnal s touto ztrátou, rozmlouvá s houpacím koněm, se kterým si jeho syn hrál. Rozmluvy psané kurzívou prostupují celým dílem a tvoří tak nejkrásnější pasáže z celé knihy.

V druhé části se Michael dostává do sporu s dcerou Rut, která si přivedla německého přítele Waltera. Přestože válku nezažil, cítil na sobě tíhu viny způsobenou předešlou generací. Spatřujeme typický Fischlův způsob ve zpracování motivu holokaustu. Obrací se do nitra postav a do jejich svědomí, kdy je vědomí viny tím nejtěživějším pocitem, se kterým bojují. Walter odešel s Rut do kibucu. Chtěl tak, alespoň sám v sobě odčinit hrůzy, které nacisté napáchali. Později se s Rut rozchází i přesto, že s ním otěhotněla.

V třetí části se Michael setkává s Amramem, uznávaným vědcem. I on ví, jaké to je ztratit milovaného člověka, když mu při autonehodě zemřela žena. Fischl se opět dostává do polemiky s Bohem a zpochybňuje jeho existenci. Autor sám byl dlouho věřící, ale po úmrtí jeho sestry na leukémii se od Boha odvrátil, jelikož jeho počínání nedokázal chápat. Amram se tak dostává do ústního sporu s Michaellem právě kvůli existenci Boha.

Ve čtvrté části umírá Michaelova žena Tamara. Mimo hovorů s Pegasem je text obohacován o Michaelovi milostné dopisy adresované zesnulé ženě. Až poetickým stylem projevu lásku a vděk za společně prožitý život. V závěrečné části Michael umírá, avšak houpací kůň neupadá v zapomnění, jelikož nyní je to Michaelův vnuk Jigal, kdo s ním po nocích rozmlouvá.

Zátiší s houpacím koněm je určeno do rukou náročnějšího čtenáře. Nacházíme filozofickou hloubku v podstatě hledání pochopení kroků a záměrů božích. Setkáváme se s klasickým Fischlovým hrdinou, který se

posléze smiřuje s myšlenkou, že nikdy nebude vědět, přestože se nepřestane ptát.¹³⁸

V románu *Hovory s jabloní*¹³⁹ vydaném roku 1999 Viktor Fischl pokračuje v rozmluvách hlavního hrdiny s neživými věcmi, v tomto případě se jedná o rozmluvy Josefa s jabloní rostoucí na jeho zahradě. Obdobně jako Michael v předešlém příběhu, i Josef se nedokáže vyrovnat se smrtí své ženy Oliny. I v tomto případě se Josef odvrací od Boha a konstatuje, že mu nerozumí. Jablonoň vystupuje jako Oliny alter ego a Josef si tak uvědomuje to, co se mu snažila celý život vysvětlit-tedy že spřízněnost duší je cennější než tělesný kontakt.

Roku 1999 vydává *Skorobajky*¹⁴⁰, ve kterých ústředními postavami příběhu jsou had, pes a kocour. Na první pohled se zdá, že se Fischl opět navrácí k odlehčenějším žánrům. Při hlubším začtení si však čtenář uvědomujeme, že se neodvrací od filozofického hloubání svých hrdinů, tedy touze naleznutí odpovědí na otázky spojené s lidskou (v tomto případě zvířecí) existencí a s přítomností boha.

Nakonec opět docházejí k závěru, že některé otázky zůstanou navždy nezodpovězeny, což je potvrzeno na konci knihy: „*Bůh není člověk a jeho spravedlnost je jiná než spravedlnost lidská. Tím spíše než spravedlnost hadí. Proto si mohl dovolit mít před sebou na stole, za nímž soudil, dva různé zákoníky, z nichž těm, které soudil, odhaloval pouze jeden. Druhý platil pro něj samotného.*“¹⁴¹

Roku 2002 vychází *Troj povídka o dluzích*, jenž je společným dílem obou bratrů Fischlových. Hlavní myšlenkou celé knihy je motiv mravního dluhu vůči ostatním. Ve třech povídkách jsou čtenáři představovány tři

¹³⁸ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 37.

¹³⁹ FISCHL, Viktor: 1999. *Hovory s jabloní*. Hynek: Praha.

¹⁴⁰ FISCHL, Viktor: 1999. *Skorobajky*. Hynek: Praha.

¹⁴¹ FISCHL, Viktor: 1999. *Skorobajky*. Hynek: Praha, str. 139.

rozdílné příběhy, přičemž v závěru knihy si uvědomujeme, že se jedná o souvislý příběh. Celý příběh je retrospektivně bezejmenným vypravěčem.

První povídka vypráví o soudci, jehož svědomí svírala tíha za odsouzení nevinného. Splacení svého vnitřního dluhu spatřoval pouze v sebevraždě. Obsahem druhé povídky je krach přepravní společnosti vypravěčova otce, který se zadlužil u vlastní rodiny, aby zaplatil veškeré půjčky. Jeho chatrné zdraví však nevydrželo nápor stresu a brzy umírá. Nyní se dlužníkem stává vypravěč, který otci slíbil, že veškeré pohledávky urovná.

Po skončení války a náhlému zbohatnutí však již nebylo komu dluh splatit, jelikož nikdo z rodiny válku nepřežil. Vypravěč tak splacení svého morálního dluhu spatřuje ve vydání básní mladého Viléma, kterého poznal v koncentračním táboře. Otištěním jeho sbírky tak splácí svůj dluh přeživšího vůči miliónům obětí. S motivem viny za dar vlastního života se setkáváme též v *Hodináři z uličky Zvěrokruhu*, na kterém Viktor Fischl také spolupracoval se svým bratrem.

Román *Žlutý dům*¹⁴² zasahuje zpět do válečného období, avšak Fischl zde opomíjí téma holokaustu. Hlavními aktéry jsou emigranti z celé Evropy, kteří se náhodně sešli v londýnském domě. Postupně je nám odhalován životní příběh jednotlivých obyvatel. K závěru je dům zasažen bombou, s čímž se přeživším opět naskýtá otázka, proč právě jejich obydlí muselo být zasaženo a proč právě jejich rodiny a přátelé museli zemřít.

*Prstoklady*¹⁴³ vydané v roce 2004 se odchyľují od Fischlový dosavadní umělecké linie. Autor se opět navrácí do dětských let či k počátkům své literární činnosti. Kniha je složena z Fischlových názorů a celoživotních zážitků, proto ji do značné míry můžeme označit za autobiografii.

¹⁴² FISCHL, Viktor: 2003. *Žlutý dům*. Garamond: Praha.

¹⁴³ FISCHL, Viktor: 2004. *Prstoklady*. Nakladatelství H&H: Jinočany.

Poslední román Viktora Fischla nese název *Vy, soudci athénští*.¹⁴⁴ Hlavní postavou je Sókratés a jeho láska k filozofii. V určitých bodech spatřuji postavu Sókrata jako alter ego k Viktoru Fischlovi. Pro své názory byl nucen odejít do vyhnanství, což sám uvítal, protože v nesvobodném prostředí by se o své postoje a názory nemohl podělit. Jeho nejslavnější výrok: „*Vím, že nic nevím*“ je též filozofickou podstatou nejen samotného Fischla, ale i jeho literárních postav. Stejně jako Viktor Fischl i ony se smiřují s faktem, že se nemůžeme neustále ptát proč, jelikož na určité otázky nám, lidstvu, není hodno znát odpověď.¹⁴⁵

Škála Fischlova literárního umu však neobsahuje pouze prózu a poezii, zabýval se též psaním esejů. Jako nejznámější esej uveďme *Hovory s Janem Masarykem*¹⁴⁶, ve kterých autor vzpomíná na postavu Jana Masaryka a zprostředkovává tak jeho postoje a názory na témata, jako je svoboda, komunismus, umění žít a další.

Viktor Fischl ve své tvůrčí práci těžil také ze znalosti šesti cizích jazyků, proto si také sám některé své knihy překládal. Mimo svá díla přeložil například *Píseň písní zvanou Šalamounovou*¹⁴⁷. Přes bohatou jazykovou vybavenost a dokonalou znalost gramatiky je pro Viktora Fischla čeština stále tím nejkrásnějším jazykem: „*Dorozumím se v půltuctu jazyků, sám si své knihy překládám do němčiny a do angličtiny, ale skutečně jsem doma jen v češtině. V žádné jiné řeči nemám tolik odstínů pro každé slovo. Je to jediný jazyk, který skutečně ovládám.*“¹⁴⁸

¹⁴⁴ FISCHL, Viktor: 2005. *Vy, soudci athénští*. Paseka: Praha, Litomyšl.

¹⁴⁵ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 39.

¹⁴⁶ FISCHL, Viktor: 1991. *Hovory s Janem Masarykem*. Mladá fronta: Praha.

¹⁴⁷ FISCHL, Viktor (tr.): 1999. *Píseň písní zvaná Šalamounova*. Sefer: Praha.

¹⁴⁸ EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha, str. 13.

3.3 Rukopisné prvky Viktora Fischla a Arnošta Lustiga

Tvorba Viktora Fischla i Arnošta Lustiga oplývá nebývalým literárním umem. Oba autoři disponují vynikajícími fabulačními schopnostmi a citem pro tu nejjemnější jazykovou nuanci. Přestože je styl obou literátů zcela rozdílný, shledávám v jejich tvůrčím projevu určité společné rysy.

Jak již bylo zmíněno výše, za zajímavé považuji, že oba autoři při psaní svých románů vycházejí z již vydaných povídek. Povídka je pro ně jakýmsi literárním stavebním kamenem. Arnošt Lustig v tomto směru zašel ještě dál a přepracovával dokonce již vydané romány. Sám Fischl tento postup nazýval prstovým cvičením.¹⁴⁹

Příkladem uveďme Fischlovu povídku *Soudce*, jež byla později rozpracována do světově uznávaného románu *Dvorní šašci*, přičemž úvodní pasáž je s povídkou zcela shodná. Povídka *Hodinář* se stala předlohou pro *Hodináře z uličky Zvěrokruhu*.

Předobrazem pro Lustigův světově oceňovaný román *Krásné oči zelené* se stala povídka *Kůstka*, otištěná mimo jiné ve sbírce *Deštivé poledne*. Román *Zloděj kufrů* vychází z povídky *Ludvíček, Der Vierteljude*. Jedna z prvotních Lustigových povídek *Tma nemá stín*, vydaná ve sbírce *Démanty noci*, byla později rozšířena do podoby stejnojmenného románu. Stejně tak román *Můj známý Vili Feld* vychází z povídkového předobrazu.

Oba autoři se neshodují pouze v rozpracovávání povídek do novel či románů. Zálibu mají též v zasazování stejných postav do různých dějových kontextů. Není proto divu, že se v tvorbě obou spisovatelů velice často setkáváme se stejnými postavami. S postavou hvězdáře Maxe Himmelfarba se setkáváme ve *Dvorních šašcích*, kde je jednou z hlavních postav, ale také v povídce *Kiosk v Jeruzalému* či v *Ulici zvaná*

¹⁴⁹ KAŽŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 82.

*Mamila*¹⁵⁰. Prodavač Menachem Salz vystupuje v *Hodináři z uličky Zvěrokruhu*, v *Loučení s Jeruzalémem* či v *Ulici zvaná Mamila*.

Postava dědy Gabriela se prvně objevila v *Písni o lítosti*, poté v *Kuropění* a nakonec v novele *Všichni moji strýčkové*. Lilipután Leo Riesenberg jako jeden z *Dvorních šašků*, v románu touží po vlastním cirkusu, v *Jeruzalémských povídkách* je mu věnována celá povídka, popisující jeho působení v cirkusu.

Nejhojněji vyskytující se postavou v díle Arnošta Lustiga je bezesporu Vili Feld. Setkáváme se s ním ve stejnojmenné povídce a posléze v románu. Dále vystupuje ve všech dílech takzvané *Židovské trilogie* – *Lea: Dívka z Leeuwardenu*, *Tanga: Dívka z Hamburku*, *Colette: Dívka z Antverp*. Zmiňován je též v románu *Kamarádi* či v *Dívce s jizvou*.

Vícekrát se setkáváme též s Kústkou, která byla čtenáři poprvé představena jako přítelkyně Jindřicha z románu *Můj známý Vili Feld*, poté o Hance Kaudersové alias Kústce vychází povídka a nakonec je jí věnován jeden z nejlepších Lustigových románů *Krásné zelené oči*.

Stejně jako Viktor Fischl ani Arnošt Lustig ne vždy pojmenovává své postavy celým jménem. Charakterizovány jsou někdy na základě svého fyzického vzhledu či dle povolání, které vykonávají. Můžeme se setkat i s označení pouze velkými písmeny. Například v povídce *Hodinář* vystupuje hodinář G., který byl správou Osvětami pověřen ke zpravování hodinek po mrtvých obětech.

V románu je pojmenován jako hodinář Gebler, který dostal na starost zaučení Viktora Bluma, tedy hlavní postavu zmiňovaného románu. Oba hrdinové se snaží nalézt odpověď na otázku, proč právě oni byli vybráni jako jedni z tisíců, aby holokaust přežili. V Lustigově románu *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)* je nám představován

¹⁵⁰ FISCHL, Viktor: 2006. *Ulice zvaná Mamila*. Garamond: Praha.

Pan L. a Pan O., v *Colette: Dívce z Antverp* vystupuje V.F., což jak se později dozvídáme, jsou iniciály pro Viliho Felda.

Oba autory spojuje též fascinace přírodními jevy. V Lustigově případě se jedná o noc, která se vyskytuje také v několika názvech jeho děl – *Noc a naděje*, *Démanty noci*, *Noc a den*. V rozhovoru s Michaelem Bauerem vysvětluje, proč je pro něj motiv noci tak důležitý:

„Noc znamená konec dne. Konec světla... Co dělali Němci lidem v jejich válce, se podobalo noci. Snad noci, tmě a tomu neznámému, co obsahuje šero, černo a tmu, křivdíme. Je to jen obraz. Noc není začátkem ničeho. Nocí jen něco končí. Je to možná zajímavé jen pro mě...“¹⁵¹

O tmě a jejím významu diskutují i jeho hrdinové, jako například Perla v románu *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)* s přítelkyní Ludmilou, pro niž je *„tma jako písek pro pštrosy.“¹⁵²*

V povídce *Noc*, jež popisovala lidickou tragédii, se motiv noci objevuje dokonce několikrát: *„Jarní noc voněla kromě spáleniště žitným polem, mladou loukou a z dálky přinášel vítr chuť červených brambor...“¹⁵³*

„Vesnice, která zmizela, jako mizí noc s ránem...“¹⁵⁴, *„Do noci se hvízdavě zakously brzdy...“¹⁵⁵*

Obdiv krásy nebes posetých hvězdami je naopak častým prvkem ve Fischlových dílech. Max Himmelfarb, jedna z ústředních postav románu *Dvorní šašci*, konstatuje: *„Jak číst z hvězd, když nevíš, co jsou hvězdy a co jiskry létající komíny z rozpálených pecí? Když nevíš, co je déšť a co krev, která stéká z nebes?“¹⁵⁶* V *Kuropění* pokládá vesnický

¹⁵¹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 62.

¹⁵² LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 83.

¹⁵³ LUSTIG, Arnošt: 2006. *Od rána do večera*. Knižní klub: Praha, str. 309.

¹⁵⁴ LUSTIG, Arnošt: 2006. *Od rána do večera*. Knižní klub: Praha, str. 319.

¹⁵⁵ LUSTIG, Arnošt: 2006. *Od rána do večera*. Knižní klub: Praha, str. 308.

¹⁵⁶ FISCHL, Viktor: 1990. *Dvorní šašci*. Art-servis: Praha, str. 20.

lékař hvězdy za krvinky noci.¹⁵⁷ Hvězdy, jako ukazatel nicotnosti člověka, jsou zmiňovány v *Loučení s Jeruzalémem*, v *Hracích hodinách* či v povídce *Listonoš* z cyklu *Kafka v Jeruzalému*.¹⁵⁸

Hrdiny Lustigových próz jsou povětšinou mladí lidé a starci, což vysvětluje tím, že v době svého věznění v koncentračním táboře byl také mladý a starých lidí mu bylo líto.¹⁵⁹ Nejčastěji se však setkáváme s mladými dívkami, které se za cenu svého života stávají prostitutkami. Naopak hlavními hrdiny Fischlových románů jsou muži, avšak ani on úlohu žen neopomíjí. Pro oba autory je žena ztělesněním krásy a křehkosti, ale také neskutečné vnitřní síly.

Oba autory spojuje zájem o nitro svých postav, proto jsou jejich díla často obohacována o vnitřní monology aktérů. Fischlův hrdina neustále rozmlouvá s Bohem a na vše se ptá proč. Lustigovi hrdinové s Bohem nijak nekomunikují, z ničeho ho neobviňují. Berou svůj osud jako fakt, kdy jejich jediným cílem je přežít.

I přes nepřízeň osudu a příkoří, se kterým postavy obou spisovatelů bojují, neopomíjí motiv lásky, jako nejkrásnějšího lidského citu. Člověk se může zamilovat i ve válce, v koncentračním táboře anebo ve stáří. Za pravou lásku je třeba bojovat či se obětovat. Láska dává hlavním hrdinům smysl života, jako například Viktoru Blumovi z románu *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Naopak její nenalezení je přivádí až k sebevraždě (viz. *Dita Saxová*).

¹⁵⁷ FISCHL, Viktor: 1991. *Kuropění*. Československý spisovatel: Praha, str. 50.

¹⁵⁸ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 19.

¹⁵⁹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 26.

Ani u jednoho ze spisovatelů nemůže určit, které dílo je nejvíce přiblíženo autobiografii. Viktor Fischl vstupoval do literatury jako mladý básník, se psaním prózy neměl žádné zkušenosti. Dal tedy na Williama Styrona, který mu poradil, aby psal sám sebe.¹⁶⁰

Arnošt Lustig však žádných rad nepotřeboval. Psaní se pro něj stalo jediným způsobem, jak se vyzpovídat z utrpení a hrůz, které prožil, ale především – inspirace reálnými postavami je pro Lustiga způsob vzdání holdu a úcty těm, kteří zahynuli. Jako literární postavy tak nikdy neupadnou v zapomnění.¹⁶¹ Při hlubší znalosti tvorby a životních osudů obou autorů však pochopíme, které náměty či postavy jsou inspirovány skutečností, a které jsou výplodem autorovy fantazie.

¹⁶⁰ EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha, str. 65.

¹⁶¹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 58.

4 HOLOKAUST VE VYBRANÝCH DÍLECH

4.1 Holokaust ve vybraných dílech Arnošta Lustiga

4.1.1 Dita Saxová

Novela *Dita Saxová*¹⁶² byla prvně vydána roku 1962 v Československu a je považována za jedno z vrcholných Lustigových děl. Svého dalšího vydání se dočkala roku 1969 v nakladatelství *Mladá fronta* a o deset let později byla vydána v Torontu. Ústřední postavou je zmiňovaná Dita Saxová, jež je často charakterizována jako dívka, která přežila válku, ale nepřežila mír.¹⁶³ Celá kniha je rozdělena do čtyř kapitol, přičemž první tři se odehrávají v Praze a poslední ve Švýcarsku.

Dita Saxová je mladá osmnáctiletá židovská dívka, která jako jediná z rodiny přežila koncentrační tábor Auschwitz – Birkenau. Celkový děj románu je zasažen do poválečné doby, a tak se čtenář o Ditině pobytu v terezínském ghettu či táboře moc nedozvídá.

Po válce se Dita vrací zpět do Prahy a jako většina sirotek je umístěna do Dívčího domova v Lublaňské ulici, který spravoval Lev Goldblatt, přezdíváný též Bohužel a bohudík, společně s ženou Isabelou. Společně s Ditou sdílí pokoj také Líza Vágnerová a Brigita Mannerheimová, mimo ně zde bydlí též Tonička Blauová, která bojuje s tuberkulózou, Doriska Levitová a Linda Huppertová. Zpočátku Dita pracuje v archivu Židovské obce a později studuje Školu užitých umění, snaží se tak pomalu začlenit do společnosti a vrátit se zpět do běžného života, což se pro ni jeví jako těžší než pro ostatní. Samotná hrdinka je popisovaná jako odlišná od ostatních, což je potvrzováno nejen její

¹⁶² LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha.

¹⁶³ MIKULÁŠEK, Alexej: 1998. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Votobia: Praha, str. 236.

mentální vyspělostí: „Bylo jí osmnáct, ale často mluvila nebo se chovala, jako by jí bylo pětadvacet.“¹⁶⁴, ale hlavně její krásou:

„Mohla se spokojit se svou svěží pleť a nedotknutelným tělem, což každý nemohl. (Dovedla si představit, jak jednou bude stát proti muži- se svým hladkým břichem a úzkým pasem, širokými, odpouštějícími boky, svolná jít až tak daleko, jak je nutné jít, až přijde její čas.)“¹⁶⁵

Hlavní hrdinka je uzavřená a ztracená ve vlastní existenci. Přes veškerou snahu se nedokáže odprosit od své minulosti a začít znovu žít nový život bez strachu o holý život. Přesto mezi ostatními vystupuje jako otužilá a nebojácná, zachovávající si vždy svou čest, protože to bylo to jediné, co ji Němci nemohli vzít: „Věděla jsem, že je ještě něco mimo dosah Němců. Na co nedosáhnou. Co je v každém člověku docela nehlouběji a co můžou zabít i s tebou, ale ne pokořit.“¹⁶⁶

Její další obranou proti vnějšímu světu byl její úsměv, za který schovávala povahu svého pravého nitra a také cynický smysl pro humor: „Jo, mimochodem, řekla Dita, Hitler má dnes posmrtné narozeniny. Přeju mu všechno nejlepší. I to, kdyby se dneska vůbec nenarodil. Ale to možná přeju víc sobě a vám, holky.“¹⁶⁷ Se stejně otrlým přístupem se staví ke smrti, která nepředstavuje nic, nad čím by se měla lidská mysl pozastavit.

Spolu s Dívčím domovem byl zřízen i Domov chlapců v Krakovské ulici, kde pobývají Alfréd Neugeborn, Herbert Lágus, David Egon Huppert a Andy Lebovič. Všichni chlapci, k nelibosti ostatních dívek, usilovali o Ditinu přízeň. Ona však jejich náklonost neopětovala, ba dokonce jakoby ji ani nezajímali. Ditiným velkým nápadníkem byl Maxmilián Gottlob, který ji záměrně opil a poté ji chtěl svést. Ve své snaze byl však neúspěšný. Jejím dalším opěvovatelem byl Herbert Lágus, který si ji chtěl vzít za

¹⁶⁴ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 22.

¹⁶⁵ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 12.

¹⁶⁶ LUSTIG, Arnošt: 2002. *Dita Saxová*. Andrej Šťastný: Praha, str. 13.

ženu. Avšak i on se setkal s odmítnutím. Žila si ve svém vlastním světě, přesto bezmezně toužila po štěstí a citu, který by zaplnil její život nejvíce – tedy po lásce. Ocítá se v prostředí bez jakéhokoli citového zázemí, její život je naplněn jen samotou.

Ve vzpomínkách se stále vrací do koncentračního tábora, kde zažila ztrátu rodičů či ponížení, když musela zcela nahá odprosit na kolenou život své matky. Jejím oblíbeným heslem je: „*Život není to, co chceme, ale to co máme...*“¹⁶⁸, které je v díle několikrát zmíněno. Hrdinka často hodnotí lidi ze svého okolí na základě toho, zda by s nimi chtěla být v koncentračním táboře, který vidí jako zkoušku života.

Dita Saxová je pro ostatní postavou odměřenou ba dokonce záhadnou, jelikož si stále udržuje určitý odstup. Navenek působí nebojácně, což je pouhý postoj, za který schovává svoji samotu a strach. Na rozdíl od ostatních chovaneček netouží po majetku a sňatku. Například při obdržení zlatých dvaadvacetikarátových folií byla překvapena, bezesporu mile, rozhodně její reakci nemůžeme připodobnit k záplavě naprostého štěstí. Jejím cílem bylo nalezení opravdového citu, který by naplnil její život. Na čtenáře působí jako postava inteligentní, stojící si vždy za svými názory a úspěšně odolává i nátlaku profesora Munka, který se jí snaží přesvědčit o kladech komunismu. Více než jiné dívky se zajímá o umění a literaturu a její nejoblíbenější knihou se stal Krysař.

Celá kniha je plná metaforických obrátů a neúplných dialogů, které spolu se stylistickou výstavbou díla patří mezi náročnou literaturu. *Dita Saxová* vyžaduje čtenářův maximální zájem, přičemž sebemenší pokles soustředění trestá desorientací v příběhu. Spletitost lidských osudů a rozhovorů s vnitřními monology samotné Dity byly pro mě osobně často zavádějící až nudné.

¹⁶⁷ LUSTIG, Arnošt: 2002. *Dita Saxová*. Andrej Šťastný: Praha, str. 175.

¹⁶⁸ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 95.

Zlom v zoufalém životě Dity Saxové nastává s příchodem Davida Egona Hupperta, dále jen D.E., nevlastního bratra Lindy Huppertové, který jako jediný vzbudil v Diti to, co doposud s nikým nepoznala a se kterým se též rozhodla přijít o panenství. Od této chvíle ubývá lyrických pasáží a možná až matoucích popisů a novela (pro mě osobně) nabývá dějového spádu a nutného oživení. Konkrétnější jsou též metaforická přirovnání.

Dita se do Davida zamiluje, ač sama neví, zda to, co cítí, může nazývat láskou. Velký prostor je věnován popisu milostné scény Dity a D.E. Ona otevřenost ohledně lidské sexuality je jedním ze základních prvků Lustigovy tvorby. Autor ji obzvláště detailně a s citem popisuje, aniž by přistoupil k vulgarismu. Dita se však ze svého štěstí neraduje dlouho, jelikož pro D.E. byla noc strávená s ní pouhým zpestřením, kdežto pro Ditu znamenala vstup do toužebně očekávaného plnohodnotného života. Své zklamání a zhrzení si začíná postupně uvědomovat, když se ji D.E. celé tři týdny neozve a propadá do ještě většího zoufalství a osamění. Ze svých citů se mu vypovídá v dopise, který nakonec neodešle, přesto ho postupně dopisuje.

„Svádím s tímhle snem zápas, abych z něj neudělala psaní, jako minule. Ale vím sama, že to, co je ve skutečnosti, je nekonečná rozprava s Tebou, kterou si vedu v hlavě. Když s Tebou takhle nerozmlouvám, cítím Tě. Kolem, ve mně, pode mnou, nad sebou. Některé z těchto snů mě moc rozesmuthují. Jsem v nich zoufalá po Tobě, bez Tebe. Naštěstí se to v posledních pár dnech utišilo. Neprobouzím se ze sna rovnou do úplné beznaděje. Někdy se dokonce svým snům posmívám. Obsahují spoustu myšlenek, spojených s tebou, představ, příběhů, ale už mi nelámou srdce. Zůstávám dlouho vzhůru. Mám v sobě nějakou nevysvětlitelnou energii a nejsem už unavená jako ty první dny, kdy jsem v sobě objevil

*svou lásku. Nebo, možná, znovu objevila, zamotanou do pavučin, snad před léty, nebo tisíciletím, ztracenou...*¹⁶⁹

*„Jsem kapku nastydlá a kýchám a teče mi z nosu. Všechno, co bych si tenhle týden přála, je sedět na slunci a cítit pod zadkem hladký a ohřátý písek. Proč? Neměls mě vyprávět o Biaritzu, o výletu na plachetnici, koupání na pláži škeblí. O cestě rychlíkem. Jsem posedlá představou teplého písku. Doufám, že se oteplí a nachlazení zmizí a získám, co hledám, nějaký pitomý vnitřní mír. To je, po čem toužím nejspíš ze všeho nejvíc.*¹⁷⁰

Osobně se s D.E. setkává až na večírku pořádaném svazem židovských studentů, díky němuž se jí naskytne příležitost vycestování do zahraničí a splnění si tak svého snu. Po neopětované lásce je tato příležitost Ditinou jedinou spásou a nadějí na lepší budoucnost. Stejně jako jiné dívky z Lublaňské ulice (Brita Mannerheimová odjíždí do Anglie, Líza Vágnerová se vdává), tak i Dita Saxová se snaží pohnout se svým životem a odjíždí na stipendium do švýcarského Grindewaldu.

Nová cesta má představovat nový začátek a také naději na definitivní uzavření své minulosti společně s D.E. Ve Švýcarsku prožívá svůj další milostný zážitek se dvěma bratry, ale ani oni nedokáží vyléčit její zlomené srdce. Hlavní hrdinka tak propadá ještě většímu zoufalství, jelikož ani útěk do krásného Švýcarska pro ni není vysvobozením ze spárů chmurné minulosti. *„Jakoby byla v Terezíně skoro veselejší než teď.*¹⁷¹ Jako jediné východisko se jí jeví smrt, a tak svůj život končí v horách sebevraždou.

Přestože hrdinka přežila peklo, nedokázala se vypořádat s mírem. Sebevražda hlavní hrdinky na mě působí jako zakončení rozvláčné dějové linie, jakoby sám autor již nevěděl kam dál osud Dity Saxové

¹⁶⁹ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 417.

¹⁷⁰ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 414.

¹⁷¹ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 411.

posunout. Souhlasím tak s názorem, jež označuje její sebevraždu za „*překvapivé gesto bez náležité motivační přípravy v předchozím textu.*“¹⁷² Na zmiňovanou problematiku můžeme nahlížet i z druhé strany, tedy že si myšlenku sebevraždy přivezla již z Prahy a je tak „*naplněním, projevem nelitování se*“¹⁷³ či ji lze interpretovat jako výraz fatalismu.¹⁷⁴

Děj novely je omezen na minimum, přičemž charaktery ostatních postav slouží jako prostředek konfrontace. Autor jim nevěnuje velkou pozornost. Vzhledem k tomu, že se příběh odehrává v poválečném období, o válce se tak čtenář dozvídá pouze útržkovitě. K hrůzám holokaustu se autor vrací skrze hrdinky retrospektivních návratů do minulosti. Dozvídá se tak, že Dita pracovala v lágru s dětmi, či že nosila kamení. Čtenář má možnost utváření si vlastní představy o životě v koncentračním táboře například popisem povinností vězňů.

*„Musela jsem chodit dvakrát měsíčně na odvšivovací stanici na dezinfekci, ještě než tam začala pracovat Líza Vágnerová. Pak jsem vyfasovala lepší šaty. Musely jsme si mýt vlasy směsí nějakého lyzolu nebo dehtu. Strašně to páchlo. Ještě hůř to pálilo. Dovedeš si představit, kde nejmíc. Zato sis byl jistý, že tě odvšivili.“*¹⁷⁵

Lustigovým záměrem není naturalistický popis koncentračních táborů, ač se mu nevyhýbá, v případě Dity Saxové mu jde o vnitřní boj jedince se svobodou a svým vlastním svědomím. Holokaust zde plní funkci dokreslení celkového příběhu, předkládá čtenáři důvody, proč se Dita v určitých situacích chová tak, či onak, proč je pro ni tak těžké citově přimknout k jinému člověku, což je způsobeno opětovným strachem z jeho ztráty.

¹⁷² DOKOUPIL, Blahoslav, ZELINSKÝ Miroslav: 1992. *Slovník českého románu 1945-1991*. Sfinga: Praha, str. 141.

¹⁷³ BAUER, Michal: 1998. Z monologů plnoleté Dity S. In: *Tvar*, roč. 9, č. 5, str. 21.

¹⁷⁴ HAMAN, Aleš: 1963. Proč zemřela Dita Saxová? In: *Kulturní tvorba*, roč. 1, č. 5, str. 13.

¹⁷⁵ LUSTIG, Arnošt: 2002. *Dita Saxová*. Andrej Šťastný: Praha, str. 122.

Holokaust je pro ni zkouškou, tragédií, ale také možným ospravedlněním jejich činů. Arnošt Lustig svůj zájem směřuje do doby míru, který jakoby pro hlavní hrdinku byl pokračováním samotné války, jen s jiným nepřítelem – s ní samotnou. Jako by svoboda představovala to, s čím Dita bojovat nedokáže.

V souvislosti s Ditou Saxovou nacházím paralelu s Fischolovým *Hodinářem z uličky Zvěrokruhu*. Stejně jako Viktor i Dita se snaží začlenit do společnosti, která jejich trápení nevidí, jelikož samy postavy na sobě nic znát nenechají. Oba dva si také kladou stejnou otázku, tedy proč smrti unikli právě oni „*Jděte alespoň na hodinu, minutu nebo vteřinu tam, kde jsme byli týdny, měsíce, roky. Když náhodou přežijete, zeptáme se vás bez obalu, jak jste mohli přežít, za jakou cenu, na čí účet? Proč jste se vrátili a proč se místo vás nevrátil někdo jiný, vaše matka, otec, bratr nebo sestra, známý, přítel nebo nepřítel?*“¹⁷⁶

Viktor Blum i Dita Saxová jsou vyplněni prázdnotou a jakýmsi vnitřním neutuchajícím strachem, který jim nedovoluje se citově připoutat k jinému člověku. Ocitají se tak v izolaci před okolním světem, čímž si vytváří svůj vlastní. Přesto oba touží po lásce – citu, který je jako jediný může vyvést z takto začarovaného kruhu. Hodinář Viktor Blum nachází, tedy alespoň se o to snaží, lásku v náručí své ženy Magdy. Přesto ji nedokáže milovat tak, jak miluje ona jeho.

Dita Saxová však žádné zázemí nemá, tím spíš je pro ni těžší se s holokaustem vyrovnat. Její zoufalství podtrhuje zhrzené srdce od D.E. Oba hrdinové chtěli své trápení vyřešit stejným způsobem, tedy sebevraždou. V případě *Hodináře z uličky Zvěrokruhu* je tento záměr hlavního hrdiny přerušen vstupem malé Dalii, v níž našel Viktor smysl života.

¹⁷⁶ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha, str. 84.

Za zajímavý považují jakýsi nešťastný způsob zpracování právě posledních momentů života obou hlavních postav. Stejně jako Arnošt Lustig i Viktor Fischl působí dojmem, že již nevěděl kudy kam. Obě knihy postrádají dějové napětí a potřebnou gradaci. Jakoby se autoři příliš dlouho zabývali vnitřním bojem obou protagonistů a nedokázali se z tohoto cyklu vymanit. Dalia vstoupí do obchodu Viktora právě ve chvíli, kdy se Viktor rozhodl stisknout spoušť zbraně. Ona vykonstruovanost scény ubírá na kvalitě celého díla, působí na mě uspěchaně. Stejně tak osud Dity Saxové Lustig posune do vzdáleného Švýcarska, nedokáže však posunout její život směrem k zářivější budoucnosti. Změna pobytu hrdinky nic nemění na jejím neštěstí, a tak její život ukončuje smrtí.

Dita Saxová je řazena mezi nejvýznamnější Lustigova díla, což jistě dokazuje její obliba u čtenářského publika, ale též zfilmování, kterého se dočkala v šedesátých letech. Přeložena byla mimo jiné dvakrát ve Velké Británii a třikrát ve Spojených státech amerických.¹⁷⁷

Z mého pohledu nepředstavuje *Dita Saxová* vrchol Lustigovy tvorby a cestu jsem si k ní nenašla. Přestože se mu nedají upřít fabulační schopnosti a barvitá metaforická přirovnání, jejich hojnost je v díle spíše na škodu.

Ztotožňuji se s kritikou Milana Jungmanna: „*Tematicky, problémově narazil Lustig na vzácnou látku. Avšak i tady zasul umělecké řešení mnoha nedůležitými odbočkami, ani tady nebyl schopen koncentrace a nedal významový důraz na ony syžetové prvky a na ony details, jež mají čtenáře orientovat a tlumočit mu etické poselství knihy. Zdá se mi, že stejně jako u některých jiných textů, bude se i k této novele vracet, aby dal svému záměru přesnější výraz.*“¹⁷⁸

¹⁷⁷ LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha. Čerpáno z ediční poznámky.

¹⁷⁸ JUNGSMANN, Milan: 1963. Knihy Lustigova hledání. In: *Lidové noviny*, roč. 5, č. 6, str. 5.

4.1.2 Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou

Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou byla poprvé vydána roku 1964 a je právem považována za klenot české i světové literatury, což dokazují nejen kladné literární kritiky, ale i oblíbenost u čtenářů. Milan Šefl řadí knihu do zlatého fondu českého písemnictví.¹⁷⁹ Kladně se o knize vyjadřuje i Vladimír Novotný: „*Lustig vytvořil tragický hymnus na krásu a skloubil ho s velkou stylistickou suverenitou s díkci moderního žalmu, aby mohl popsat jednu z bezpočtu brutálních epizod smrti.*“¹⁸⁰

Kritik z *New York Times* jí označil za „*podobensství, při kterém se zastavuje srdce.*“¹⁸¹ Svého času byla nominovaná na nejvyšší americkou literární cenu. Lustig však v této době ještě nebyl americkým občanem a nemohl tedy ocenění získat.¹⁸² Roku 1965 se námět dočkal filmového zpracování v režii Antonína Moskalyka.¹⁸³

Novela je založena na skutečné události z roku 1943, kdy byla na Sicílii zajata skupina amerických občanů německými vojáky. Poté, co zjistili, že disponují značným bohatstvím, je začali vydírat. Byla jim slíbena svoboda výměnou za prominentní německé vojáky, avšak vše muselo probíhat na jejich vlastní náklady. Postava Kateřiny Horovitzové se opírá o legendu vyprávějící o krásné polské tanečnici, které bylo SS Horstem Schillingerem přikázáno, aby se svlékla a zatančila. Záměrně se svlékala pomalu a v nestřeženém okamžiku mu vytrhla z pouzdra zbraň a zastřelila ho.¹⁸⁴

Po zatčení je celá skupina převezena do tábora v Osvětimi, kde má začít vyjednávání. Pro přehlednost se mluvčím americké skupiny stal pan Herman Cohen. Německou stranu naopak zastupuje Bedřich Brenske,

¹⁷⁹ ŠEFL, Milan: 1992. Tereziánské etudy. In: *Práce*, roč. 48, č. 158, str. 5.

¹⁸⁰ NOVOTNÝ, Vladimír: 1991. Horror Horovitzová. In: *Mladá fronta dnes*, roč. 20, č. 52, str. 4.

¹⁸¹ CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 258.

¹⁸² HVÍŽDALA, K.: 2011. *Tachles, Lustig*. Mladá fronta: Praha, str. 107.

¹⁸³ HOLÝ, J., MÁLEK P. A KOL.: 2011. *Šoa v české literatuře a kulturní paměti*. Akropolis: Praha, str.

34.

¹⁸⁴ LUSTIG, Arnošt: 2004. *Interview II*. Devět bran: Praha, str. 229.

který měl zajistit, aby byly veškeré finance z jejich švýcarských kont převedeny na říšský účet. Na rampě, kam právě dorazili, je k nim na žádost pana Cohena ještě přidělena Kateřina Horovitzová, jelikož ji zaslechl, jak křičí na svého otce, že ještě nechce zemřít.

Upoutala ho nejen její touha po životě, ale především její krása. Děj začíná v synagoze, kde jsou Američanům brány míry na nový oblek a šaty pro Kateřinu, aby se mohli vydat na cestu. V této chvíli ještě nikdo z nich netuší pravý záměr Brenského. Po vyřízení veškerých formalit se vydávají vlakem do hamburského přístavu, kde na ně údajně čeká luxusní loď s příznačným názvem Německo.

Od této chvíle se před čtenářem postupně odehrává psychologická a lstivá hra Brenského, který je ztělesněním neviditelného zla. Neustále všechny přítomné ujišťuje, že není jediný důvod k obavám či strachu, a že německé úřady dělají co je v jejich silách, aby jim zajistily co nejrychlejší návrat domů. Svými častými projevy dává najevo, o jak nestandardní krok se ze strany Německa jedná, přičemž neustále zdůrazňuje hodnotu cti a vzájemné důvěry.

Neustále jim opakuje, jak mu je „upřímně“ líto, že tak významné pány zdržuje, dává jim najevo jeho naprosté pochopení, vždyť „on přeci stojí na jejich straně“ a ujišťuje je, že dělá všechno pro to, aby již brzo došlo ke konečnému řešení. Tento motiv je několikrát opakován, což jen umocňuje jeho pravý význam.

„Konečné řešení už je na dosah ruky. Sami se přesvědčíte. Vaše starosti shoří jako seno. Ze zkušenosti mohu osobně dosvědčit, že lidé často nevěří některým věcem, které se jich nejbytostněji týkají, dokud so o nich nepřesvědčí právě na vlastní kůži.“¹⁸⁵ Projevy Bedřicha Brenského jsou v textu zvýrazněny kurzívou a obsah knihy je na nich vystaven.

¹⁸⁵ LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha, str. 113.

Čtenáře zamrazí při představě, v jak absurdní situaci se američtí zajatci s Kateřinou ocitli.

Požadavky na americké pány se neustále stupňují a pod lživými argumenty jsou nuceni podepisovat šeky na stále vyšší a vyšší částku. Například jsou informováni o tom, že jejich vláda o zmiňované zajatce tak nestojí. *„Soudě z depeší, které byly prozatím vyměněny, a to jsem ani neříkal, aby to nevypadalo jako nějaký nátlak, se nám ani po bedlivějším prozkoumání obsahu i slohu nezdálo, a mně osobně to připadalo přímo jako záměrné, nuže tedy nejevilo se nám, abych domluvil, že by vaše úřady hořely touhou po vaší výměně za naše zajatce právě ve vašich případech.“*¹⁸⁶ Řeč Brenskeho je vždy vyplňována mnoha vloženými větami, které dle mého názoru umocňují strohost textu. Také často používá výraz „nuže tedy“, za kterým následuje shrnutí předešlého argumentu, většinou s negativní konotací.

Dalším z argumentů Brenskeho je mimo jiné výběr poplatku za pojištění, stravu, naftu či za loď. Pokaždé, když už se jakýkoli problém jeví za vyřešený, objeví se s novým. Této chvíle také využívá samotná Kateřina, která do děje doposud moc nezasahovala. Vzhledem k tomu, že neměla americký pas, nemohla pokračovat s pány dál v cestě. Jedinou možností by pro ni byl sňatek s některým z přítomných. Pomoc jí nabídl Herman Cohen. To však znamenalo, že se museli vrátit zpět do tábora a samozřejmě ho to stálo nemalý obnos peněz. Kateřina žádá, aby u obřadu byli přítomni její rodiče. Neví, že jsou již dávno mrtví. Brenske však namítá, že se jedná o pouhou formalitu.

Oddávající jim byl rabín Dajem z Lodže, který slovy: *„Ty má poslední, jedenkrát světlá a tisíckrát pohaslá“*¹⁸⁷ naznačoval, kam směřuje její osud. S postavou rabína spatřuji paralelu s Fischlovými *Dvorními šašky*. Byli ušetřeni jisté smrti právě proto, že vytvářeli zábavu

¹⁸⁶ LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha, str. 39.

¹⁸⁷ LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha, str. 99.

pro hejtmana Kohla. Stejně tak rabín Dajem si zachránil svůj život díky svému krásnému zpěvu, kterým se loučil se svými bratry. „*Rabín Dajem z Lodže byl hračka pana Brenského, jak tomu tak může být; dovedl krásně zpívat, na což se přišlo čirou náhodou; když měl být stařec zaplynován...*“¹⁸⁸ Jeho prací nyní bylo sušení lidských vlasů, jež sloužily pro výboru matrací a mýdel.

Po sňatku se opět vydávají na cestu a nyní dorazí až ke zmiňovanému přístavu. Věří, že se jim už nic nemůže postavit do cesty. Dokonce vidí, že je loď skutečná. Brenske využívá tohoto okamžiku a vymáhá další finanční obnos. Až na pana Rappaporta-Liebena a samotnou Kateřinu nikdy z nich nevěří, že se svobody nedočkají. Postaví se tak panu Brenskemu na odpor, který ho nakonec zastřelí.

Poslední výmluvu, kterou Brenske využije, je nutnost změny trasy přes Švýcarsko a s tím spojená povinná dezinfekce. Opět se navracejí zpět do tábora, tentokrát již naposled. V této chvíli vyvstává napětí, které postupně graduje v závěru knihy. Po celou dobu čtenář ví, že k žádné výměně nikdy nedojde. Nyní se již všech zmocňuje pochybnosti a začínají propadat čirému zoufalství. Je jim nařízeno, aby se před dezinfekcí svlékli a seřadili se před údajnými sprchami.

Jejich životní cesta je u konce, přesto se Kateřina jako jediná odhodlá k odvážnému činu. Vytrhne z pouzdra přihlížejícího důstojníka zbraň a zastřelí jej, přičemž poraní jeho pobočníka. Vzápětí nastane střelba, při které zemřou i všichni američtí zajatci. Jedním z komanda je krejčí, který v úvodu šije pro všechny nové šaty. Zoufalý Kateřiny čin je symbolem vzdoru proti nacistické nadvládě. Nakonec i její mrtvé tělo je odvečeno k rabínovi Dajemovi, který vysuší její vlasy pro budoucí zpracování tak, jako to udělal už stovkám mrtvých před ní.

¹⁸⁸ LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha, str. 15.

Přestože se většina děje novely neodehrává přímo v koncentračním táboře, ale na palubě vlaku, jsou popisy krutých způsobů nacistů nedílnou součástí. Autor se jim nevyhýbá, ale jádro knihy na nich nestaví. Holokaust je pro hlavní hrdiny něčím „tam“ vzdáleným. Holokaust jakoby se jich nedotýkal, přesto jsou plně jeho součástí.

Postavy nejsou sužovány nelidskými podmínkami, nejsou nuceni svádět každodenní boj o stravu ba naopak, je jim vystavěna hostina. Jsou zahrnuti maximální péčí, a tak by se mohlo zdát, že se jich nedotýká lidské ponížení. V celkovém kontextu však vidíme, že i jimi bylo pohrdáno, jen úplně jiným způsobem. Síla novely je založena na tom, jak svou pozici vnímají hlavní postavy a jak ji vidí čtenář.¹⁸⁹

Holokaust v *Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou* není jen o přežití v koncentračním táboře. Důraz je kladen na lidskou psychiku, podstatu mysli člověka, jež se až do nejzazší chvíle nechce vzdát naděje, i když ví, že obelhává sám sebe. O krutostech jsme informováni letmo, mimo řečí, což alespoň dle mého názoru, umocňuje jejich surovost. Dozvídáme se o řadě komínů, ze kterých se neustále vane černý dým, často je zmiňován symbol kouře, smrti a popelu, který je místo větru v ovzduší a ve všem okolo nás. Popelavé jsou též oči krejčího, který zná jejich úděl.

Modlitbu pro Kateřinu Horovitzovou považuji za vrcholné dílo tvorby Arnošta Lustiga. Vžívala jsem se do situací postav, vnímala jsem jejich strach. Děj má rychlý spád, což u Lustiga považuji za velice netypické. Vyhýbá se rozvláčným a mlhavým, často zavádějícím a pro děj nepodstatným popisům. Na rozdíl od většiny Lustigových děl, je *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* vystavěna na dramatickém ději, nikoli na nitru a vnitřním monologu hlavní postavy. Autor si získává přízeň publika právě díky poutavému příběhu.

¹⁸⁹ DOKOUPIL, Blahoslav, ZELINSKÝ Miroslav: 1992. *Slovník české prózy 1945-1994*. Sfinga: Praha, str. 233.

Drží se jedné časové linie, do minulosti zasahuje pouze ve vzpomínkách Kateřiny na svoji rodinu a dětství. Přestože je hlavní hrdinkou, není jí věnováno v knize tolik prostoru jako v jiných Lustigových prózách. Málo kdy promluví, ale nemůžeme ji označit pouze za němého pozorovatele. Během pár dní se z mladé dívky proměnila v dospělou ženu, která prokázala více odvahy než všichni američtí páni dohromady. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* je nejen příběhem o absurditě, krutosti a naivitě, ale též o odvaze a nezlomnosti lidského ducha.

„Je to vlastně ironický příběh. Ironická je vybraná korektnost velitele tajného oddělení Brenského, ironická je celá ta oklika, kterou Brenske své zajatce dovede až k jejich konci, ironickou pachuč má celá ta jejich odlišnost, privilegovanost a proto i extravagantní nechápavost, a cosi ironické je i v přísné objektivitě, s jakou to Lustig vypravuje, a s jakou od začátku ukazuje všechny karty...“¹⁹⁰

Stejně jako Perla z románu *Nemilovaná* i ona ví, že její gesto nic nezmění na jejím osudu. Ví, že má život zpečetěn, přesto z něj odmítá odejít pokořena. Nechce dát nacistům to jediné, o co tak pečlivě a srdceryvně usilovali-tedy zlomenou lidskou důstojnost. Motiv vzdoru proti ponížení je jedním z často prostupujících prvků Lustigovy tvorby. Lidské ponižování považuje (po vraždách) za druhý největší zločin nacistů. Usilovali o to, aby Židé před smrtí připustili, že jsou méněcenní.¹⁹¹

Na rozdíl od Dity Saxové jim nebyla dána možnost žít, ač po ní tak hluboce toužili. Opět se zde též setkáváme s typickým prvkem Lustigových próz, kdy je krásná dívka zachráněna (alespoň dočasně) od jisté smrti právě díky svému vzhledu. Stejně jako v případě Perly, je i vzhled Kateřiny kladně hodnocen z pohledu německých vojáků.

¹⁹⁰ VOHRYZEK, Josef: 1964. Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou. In: *Literární noviny*, roč. 13, č. 26, str. 5.

¹⁹¹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 18.

Arnošt Lustig, stejně jako Viktor Fischl se málokdy spokojili s původním textem. Proto se ke své práci neustále vraceli a doplňovali ho. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou* je však výjimkou. Je to jediná kniha, kterou ponechal zcela ve svém původním znění. Rozšířil ji až Americe pouze o tři řádky.¹⁹²

4.1.3 Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)

Román se dočkal svého prvního českého vydání roku 1979 v Torontu v nakladatelství manželů Škvoreckých. Roku 1985 byl přeložen do angličtiny a vydána v nakladatelství Arbour House. Ještě téhož roku se mu dostalo nebývale kladné kritiky, což dokazuje udílení Národní židovské knižní ceny za nejlepší román roku 1986.¹⁹³

Kniha je rozdělena do tří stejně velkých částí popisujících příběh života mladé dívky jménem Perla, která využívá svého těla k potěšení druhých, aby si ulehčila pobyt v hrůzných podmínkách terezínského ghetta. Za svoji protislužbu získává různé cenné i méně cenné předměty, peníze či jídlo, které by jinak dostávala na přiděl. Mezi její „zákazníky“ patřil mimo jiné pan L., který ji nechal zařídit mansardu na půdě starobince vedle Hasičského domu, takže se nemusí tísnit s ostatními v kasárnách. Zařídil jí také úlevu od povinných prací a z centrální evidence vyloučil registrační kartu s jejím jménem, aby ji ušetřil předvolání k transportu.

Celá kniha je psána formou deníku, kam si hlavní hrdinka den po dni zaznamenávala, kolikrát v onen den byla s cizím mužem a co od něj obdržela. Její první zápisky se datují do roku 1943, kdy ji navštívil německý letecký důstojník, který ji oznámil, že ji může zajistit místo v ústavu na převýchovu žen dle nordické rasy.

¹⁹² CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha, str. 191.

¹⁹³ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 219.

Perla vystupuje jako hrdinka smířená s tím, kde se právě nachází i se způsobem života, který vede. „*Naučila jsme se nestěžovat si, ani se nelitovat, nemám dokonce ani ráda, když někdo lituje mě. Myslím, že jsem opravdu poměrně šťastná.*“¹⁹⁴ Často se také sama sebe ptá, jak by se zachovala v určitých situacích jako Němka. Ve čtenáři vyvolává dojem nebojácnosti a odvahy. Avšak i tento postoj může být maskou, za kterou schovává svůj strach tak, jako Dita Saxová za úsměv. Obává se, že zůstane sama a opuštěná, přestože o společnost nemá nouzi. Nejvíce ji však děsil pocit ze ztráty důstojnosti a cti, ač tomu chování hrdinky paradoxně nenasvědčuje.

Perla si žila na poměry celkem svobodným životem, chodívala do Domu mládeže společně s nejlepší kamarádkou Ludmilou hrávat Monopoly či se dívat na zápas kopané. Je zajímavé, že Lustig uvádí stejný výsledek zápasu, tedy pět dva, jako tomu bylo v díle *Můj známý Vili Feld*. Tento bezvýznamný detail je s největší mírou pravděpodobnosti založen na skutečné události, jako tomu bylo ve výše zmiňovaném románu. Kopaná patřila mezi velmi oblíbené činnosti, jelikož přinášela alespoň krátký útěk z tvrdé reality.

Postavě Ludmily je v ději věnován poměrně velký prostor. Na rozdíl od Perly nemá žádné zkušenosti s muži, o všem se dozvídá od ní. Perla vystupuje jako její ochránkyně a učitelka. Obdobně jako Dita Saxová či Kateřina Horovitzová je i Perla Sch. vykreslována jako dívka převyšující svou krásou ostatní, což jí zaručuje lepší podmínky a úroveň zacházení. Jejich krása je předmětem obdivu i závisti.

Za nebývale krásnou jí považují i Němci, zejména letecký důstojník, o němž často snívala. „*Řekl mi, že jsem hezká, mám nohy, jakoby je maloval Albrecht Dürer, a že je skoro škoda, že jsem židovka.*“¹⁹⁵ I ona sama si svojí krásu a výhody z ní plynoucí uvědomuje: „*Můj zjev, jak*

¹⁹⁴ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 20.

¹⁹⁵ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 18.

*dodal, je pro mě polehčující okolnost a napadlo mě, že jsem vlastně vždycky od sebe samé nechtěla víc, než se co nejlépe prodat.*¹⁹⁶

Od pana L. získala seznam rozsudků, v nichž jsou vypsány tresty za spáchané přestupky jako je například čtrnáct dní nesvobody za zfalšovaný potravinářský lístek či tři měsíce za ukradený balíček na poště. Pasáže popisující podmínky v ghettu prostupují celým dílem. Celý seznam ukončuje zmínka o shánce trumpetisty do místní kapely. Považuji to za krásný příklad toho, s jakým chladem a opovržením přistupovali nacisté k lidskému životu. Lidská svoboda jakoby se řadila na stejnou úroveň jako bezvýznamná poznámka o potřebě trumpetisty. Ponížení se stalo běžnou součástí reality.

Holokaust ve své ryzí podobě je zprostředkován z poznatků ostatních postav, které „tam“ mají svého známého. Dozvídáme se, že jsou mrtví sváženi pohřebními vozy, které později slouží k rozvozu chleba či stavebního materiálů. Rabín B. nechce myslet na to, jak byla jeho dětem stříknuta injekce s olovem a jedem za účelem získání „pravé“ barvy očí, nikdo si nechce připustit, že transport na východ je transportem smrti, ač to všichni tuší. Často je zmiňován symbol popela a pekla.

Židé, jako rasa nižší než lidská, sloužili k uspokojení i pouhých rozmarů vojáků SS. Je tak patrné například z úryvku, kdy byla českému kapelníkovi během zábavy postavena na hlavu slánka a přítomný komandant na ni třikrát vystřelil, přičemž zasáhl kapelníkovu ucho. Perla, jež zde pracovala jako servírka, si pak onu slánku též postavila na hlavu a čekala na výstřel od leteckého důstojníka, který za ní chodíval. Zmiňovaný akt považuji za potvrzení její nebojácnosti, možná až lehkomyšlnosti. Se stejným motivem se setkáváme i ve Fischlových *Dvorních šašcích*, kteří sloužili také jen pro zábavu mocného kapitána Walze.

¹⁹⁶ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 60.

Celá první část je prostupována rozhovory s Ludmilou na povětšinou různá filozofická témata, zejména ohledně spravedlnosti, života, smrti či pekla. Četná jsou též vyprávění pana L. o dalekých kontinentech a dobrodružstvích, které kdy zažil. Na rozdíl od ostatních nápadníků, nenavštěvoval Perlu pouze za účelem tělesného uspokojení, nýbrž ho k ní přitahoval cit hlubší než samotná touha. Sám ztratil svoji rodinu díky transportu a tak je ona tím jediným, co mu zůstalo. Realita se prolíná se sny o svobodě nebo leteckém důstojníkovi. Čtenář je nucen hlídat si hranici mezi představou hrdinky a skutečnou událostí.

V závěru první části obdrží Ludmila předvolání k transportu. Byla poslední dívkou, se kterou v Terezíně byla Perla od samého začátku. Uvědomuje si, že počet pro ni blízkých lidí se každým dnem krátí. Výrazným prvkem v celé knize je krysa, která s ní žije v mansardě a která se postupně stává její jedinou společnicí, což umocňuje Perly samotou. „*Jsem sama jako málokdy předtím. Mohla bych napsat dopis leda mojí spolubydlící. Milá kryso. Jak se pořád máš? Především přijmi milou vzpomínku a hodně pozdravů...*“¹⁹⁷ Motiv krysy v závěru knihy představuje paralelu mezi jejím činem a chováním živočicha zahnaného do kouta.¹⁹⁸

Perla se ohlíží nad svým životem v Terezíně, přičemž se čtenář dozvídá, že je zde již dva roky. Za nejhorší dny považuje ty, kdy se svolává k transportu. Ve svém vnitřním monologu se ptá, zda-li je jen ona tak zkažená, když ji zalije pocit blaženosti v okamžiku, kdy neuslyší své jméno.

V posledních dvou částech ubývá úvah o podstatě lidského života, o dobru a zlu. Naopak posilují retrospektivní návraty hrdinky do dětství, kdy vzpomíná na svou rodinu a do období dospívání, kdy si začala poprvé uvědomovat krásu svého těla a moc, kterou tím žena může získat.

¹⁹⁷ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 186.

¹⁹⁸ HAMAN, Aleš: 1992. Próza Arnošta Lustiga a dnešní čtenář. In: *Tvar*, roč. 3, č. 10, str. 5.

Do současnosti se navrácí pouze záznamem o četnosti svých služeb. Utváří tak představu o tom, kdy jeden den začíná a druhý končí. Více se o současnosti nedozvídáme, jelikož se vzápětí vrací v myšlenkách do doby před transportem. Často se jí vracejí stejné sny, které si do deníku poznamenává. Psaní je pro ni útekem z reality.

V tomto ohledu spatřuji určitou alegorii k Arnoštu Lustigovi. Pro Perlu je též psaní jediným způsobem jak se vyzpovídat z útrpných zážitků a ulevit tak na okamžik své duši. Přesto to není pro Lustiga jediný důvod, proč se rozhodl býti spisovatelem. *„Psaní je to jediné, co mi dává pocit krásy a smyslu a něčeho, co může trvat, bude-li to dobré, a pochopitelně i určitou jistotu. Nikdo nedokáže psát o tom, co nemá opravdu v sobě, já mám v sobě toto období, kterému nerad říkám holokaust.“*¹⁹⁹

Mimo své dětství rekapituluje pobyt v Terezíně, opět se jí vracejí na mysl zážitky s Ludmilou a panem L., přičemž si uvědomuje, že je do něj i přes značný věkový rozdíl zamilovaná, ačkoli si to doposud nechtěla připustit. Do děje opět vstupuje letecký důstojník, kterého Perla velice přitahuje. V důstojníkovi promlouvají dva protipóly- jakoby nám autor chtěl naznačit, že i mezi „těmi druhými“ se mohl najít dobrý charakter.

Dokazuje nám to například donesením francouzského koňaku, který Perla do té doby nikdy nepila a skloněním poklony ohledně její krásy. Na druhou stranu jí dává najevo své opovržení. *„Máš ráda oheň? Slyšel jsem, že vaši lidi mají rádi oheň. A že popel znamená tolik věcí, že si to normální člověk ani nepamatuje.“*²⁰⁰ Informoval ji též, že zítra odjíždí všichni transportem na východ. Perlu nevyjímaje.

Perla si uvědomuje bezvýchodnost své situace. Přesto nehodlá nechat ponížení její i ostatních bez odplaty. Během milostné scény prokousne v nestřeženém okamžiku důstojníkovi hrdlo, i když ví, že to nezmění její osud. Tento akt pomsty je v kontextu knihy poměrně

¹⁹⁹ LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H& H: Praha, str. 16.

²⁰⁰ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 195 -196.

nečekaný, jelikož o něm hrdinka ve svém deníku nemluví. Přesto to byl právě mladý důstojník, který ji často vyprávěl o situaci na východě a o smrti.

Nemilovaná je o konfrontaci mezi dobrem a zlem, křivdou a spravedlností. Lustig se i zde zabývá jednáním člověkem v mezních situacích. „*A tak se volba mezi tím, co je dobré a špatné, zúžila do volby mezi horším a nejhorším.*“²⁰¹ Objevuje se zde dilema prostupující řadu Lustigových próz – tedy kam až dosahuje hranice pudu sebezáchovy, která ještě odděluje člověka od zvířete.²⁰² Perla ví, že se nyní již transportu nevyhne a že na konci cesty ji čeká smrt. Přesto ani ona nechce spáchanou křivdu ponechat bez trestu. Zabitím leteckého důstojníka dokoná svůj vnitřní akt pomsty.

„*V příběhu se postupně prohlubuje dívčino ponížení, až dochází ke zvratu v akt dívčiny pomsty na německém důstojníkovi ztělesňujícím zlo, cynismus a krutost.*“²⁰³

Závěr knihy je obdobný s *Modlitbou pro Kateřinu Horovitzovou*. Hrdinka zabíjí nacistického důstojníka těsně před vstupem do plynové komory, načež je i ona následně zastřelena. Stejně jako Kateřina i postava Perly se vyvíjí z naivní a nezkušené dívky v dospělou ženu odhodlanou zabít, i když ví, že její osud je již zpečetěn.

Stejně jako v *Dítě Saxové* se Lustig nesnaží upoutat dějem, až na závěrečné rozzuzlení kniha postrádá gradaci a napětí. Čtenář má pocit, „jakoby se nic nedělo“, každý den je pro Perlu stejný, naplněný stejnými činnostmi.

²⁰¹ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 89.

²⁰² HAMAN, Aleš: 1992. Próza Arnošta Lustiga a dnešní čtenář. In: *Tvar*, roč. 3, č. 10, str. 4.

²⁰³ HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H&H: Praha, str. 67.

„Lustig rezignuje na děj, nesnaží se vylíčit příběh, i když v pozadí jeho vyprávění nalezneme skryté drama zápasu o přežití a především o určité nejvnitřnější vyrovnání s brutalitou bytí na prahu smrti a tváří v tvář každodennímu zřůdnému systematizovanému násilí.“²⁰⁴

Střídmý byl Lustig i v počtu postav, jejichž jména jsou často uvedena pouze ve zkratkách (Pan L., Pan O., Perla Sch.). Důležitější než okolní kulisy je Perly nitro. Autor nám dává prostor pro utvoření si představy ohledně terezínského ghetta i transportu, svoji pozornost však více soustředí na myšlenky a pohnutky hlavní postavy.

Během psaní novely Lustig spolupracoval se svojí dcerou Evou, kterou poprosil, aby se mu svěřovala s jejími pocity, myšlenkami a představami o životě. Některé ze snů Perly jsou též opřeny o skutečné sny Lustigovy dcery.²⁰⁵ *Nemilovanou* spolu s *Modlitbou pro Kateřinu Horovitzovou* považují za jedny z vrcholných děl Arnošta Lustiga.

4.1.4 Colette: Dívka z Antverp

Kniha byla prvně vydána roku 1992 a je součástí takzvané *Židovské trilogie*. Osud hlavní hrdinky nás zavádí do osvětimského tábora, kam přijela se svojí rodinou. Na rampě ji německý voják poradil, aby si schovala hodinky do bot a netrvala na setrvání s rodinou, jelikož by to znamenalo její jistou smrt. Colette, stejně jako všechny Lustigovy hrdinky, je mladá a krásná židovka, která díky svému vzhledu získává určité výhody. „*Jsi silná, pěkná, říkaly pohledy zřízenců, kteří obsluhovali sprchy. Lázenští mistři v Auschwitz-Birkenau na ní mohli nechat oči.*“²⁰⁶

Z rampy byla vybrána spolu s hrstkou těch, kteří měli nastoupit do pracovního oddílu. Stalo se tak právě ve chvíli, kdy si přála umřít, jelikož nechtěla být bez svých nejbližších. V tomto bodě sleduji určitou

²⁰⁴ NOVOTNÝ, Vladimír: 1992. Krásná a strašlivá. In: *Nové knihy*, roč. 33, č. 24, str. 1.

²⁰⁵ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 218.

²⁰⁶ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 23.

vykonstruovanost situace, obdobně jako v *Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou*. Kateřina byla z rampy vybrána panem Cohenem ve chvíli, kdy volala na svého otce, že nechce zemřít. Colette byla vybrána právě ve chvíli, kdy si přála umřít.

Zalhala o svých schopnostech švadleny, a tak byla přiřazena do pracovního komanda zvaného Kanada. Jejím úkolem bylo páření zabaveného oblečení a hledání tajně ukrytých šperků, peněz či jiných cenností. Vzhledem k situaci měla poměrně štěstí, jelikož byla jednou z patnácti vybraných žen. Ostatní byly poslány do vagónky či nosily kamení. O řádu tábora a způsobu života v něm se Colette dozvídá od velitelky jejího oddílu Broderové, která se poté stala její přítelkyní a ochránkyní. V závěrečné fázi jí dokonce díky svým konexím zachrání život.

Colettina krása si však vybírá svou daň. Mimo práce v komandu, byla Colette nucena být kdykoli při ruce sadistickému esesákovi Weissackerovi, jenž ji opakovaně znásilňoval. Patřil mezi nejobávanější vojáky SS, byl ryzím ztělesněním zla a krutosti, mezi jehož největší vášně patřilo zabíjení. „*Dokázal zabít dýkou krysu, a zakrojil do chleba a sníst zkrvavený krajíc.*“²⁰⁷ Dohlížel, aby dívky během své práce nic neukradly a tím měl Colette neustále na očích.

Arnošt Lustig do příběhu opět zasazuje postavu Viliho Felda. Stejně jako Viktor Fischl i on se nemůže s určitými postavami rozloučit. V tomto případě má za úkol zapisování jmen všech, kteří byli posláni do plynových komor. Má tedy určité výsadní postavení a s tím spojené soukromí.

Colette získává od velitelky Broderové falešné propustky a pod záminkou vyzvednutí dek z odvěšovací stanice, navštěvuje tajně Viliho Felda. Před čtenářem se tak otevírá příběh pravé a čisté lásky na pozadí nesnesitelné krutosti. Rozhovory Colette s Vili Feldem jsou stěžením

²⁰⁷ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 25.

v celém příběhu, přesto je značná část věnována i samotnému esesmanovi Weissackerovi či velitelce Broderové. Obdobně jako v *Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou*, i zde se tedy Colette nejeví jako hlavní postava.

Jak je již Lustigovým zvykem, nadržuje se jedné časové linii. Oblíbené jsou odbočky do minulosti, do období před válkou. Často se vrací až k úplnému dětství protagonistů a do doby jejich dospívání. Slouží mu tak k demonstraci jejich charakteru a osvětlení jejich jednání. V souvislosti s velitelkou Broderovou se dozvídáme o polské židovské tanečnici, která těsně před vstupem do plynové komory zastřelila přihlížejícího vojáka SS Schillingera. Nacházíme tak paralelu ke Kateřině Horovitzové, shodné je i jméno zastřeleného.

Colette často vzpomíná na svoji rodinu. Má výčitky svědomí, že ji opustila. Jejím jediným štěstím je láska k Vili Feldovi. S ním jakoby žádné utrpení nebylo. Plánují si společnou budoucnost, přesto nevědí kdy, či zda-li vůbec, se jim podaří opět se setkat. Colette se mu nepřiznává, že si svůj život vykupuje tělem. Vili Feld ji neodsuzuje. Ví, že se nacházejí na místě, kde každý bojuje o holý život.

Myšlenky Colette či promluvy s Vili Feldem jsou doplňovány stupnicí (vyšší a nižší poschodí pravdy, vyšší a nižší poschodí lži), odráží tak skutečné smýšlení hlavní hrdinky. Bohužel jsou tyto dovětky, dle mého názoru, používány až přespříliš. Autor jej užil celkem pětadesátkrát a místo oživujícího prvku, tak zabředly do fádnosti.

Zdá se mi, že se symbolikou Arnošt Lustig bojuje často. Hojně užívaná je též metafora ptáka chyceného do zajetí, toužícího po svobodě, přesto se mu jí nedostává. Vzhledem k osudu hrdinky je toto přirovnání více než na místě, avšak hojnost jeho užití mu opět ubírá na jedinečnosti.

Ani v případě *Colette: Dívky z Antverp* se nemůžeme těšit z napínavého děje. Příběh postrádá napětí ve smyslu dějové gradace a až na jednu výjimku (Colette si strčila pod jazyk nalezený diamant, na což

ji málem Weissacker přišel, když chtěl, aby mu zazpívala) se neseťkáváme s vyhrocenými situacemi. Kouzlo Lustigových próz spočívá v popisu psychiky člověka a jeho jednání v mezních situacích, ne v bohatém ději. Svoji pozornost obrací do nitra obyčejného člověka, bojujícího o přežití. Rozdílným prvkem je pak způsob, s jakým se hlavní protagonisté s tímto bojem vyrovnávají.

Čtenář po celou dobu tuší, jaký čeká hlavní hrdinku osud. V sedmé kapitole knihy dojde k jejímu završení, avšak nedozvídáme se, co přesně se s ní stalo. *„Colette Cohenovou už V.F. neviděl. (Nikdo ji neviděl.) Ztratila se, jako když soumrak pohltí den a jitro strhá cáry noci.“*²⁰⁸

Z vybraných Lustigových děl je právě v tomto případě odraz holokaustu nejmarkantnější. Často pracuje se symbolem smrti, která je součástí každodenního života. *„V lágru jí smrt zevšedněla jako déšť, jako si havíří v podzemních štolách zvyknou na nedostatek slunce a zvířata za polárním kruhem na led a víchr a sníh.“*²⁰⁹

K utvoření čtenářovi představy o koncentračním táboře autor užívá dvou rovin. Roviny metaforických obrátů, k čemuž mu slouží symbol popelu. *„Vítr vířil chumáče popela do tvaru homole obrácené špicí dolu.“*²¹⁰, *„Díval se na komín, kterým šlehal do mlhavého rána oheň. Z ohně létaly saze, židovští andělé.“*²¹¹ nebo *„I v nejsilnějším větru pach pálených kostí zůstával. Měli ho plný nos, plné mozky. Pět nízkých komínů krematorií chrlilo ve dne v noci hustý kouř, osvětlený u kořene komínů plameny.“*²¹²

Druhou rovinu tvoří realistická deskripce, kdy již nepracuje s metodou náznaku. Čtenáři je tak bez příkras seznámen s nehumánními nacistickými způsoby jednání. *„Spánky se jí mihl obraz rampy, kde Fritz*

²⁰⁸ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 162.

²⁰⁹ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 15.

²¹⁰ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 84.

²¹¹ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 93.

²¹² LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 132.

Sowa vzal matce tříměsíční nemluvně, uchopil je za nožičky a mrštil hlavičkou o zed'. Krev mu postříkala uniformu, tváře a ruce. Strhl z ohromené matky sukni a otřel se²¹³ či „Unterscharführer přikázal pěti stům dětí zastavit. Na povel smějí vyběhnout. Kdo dosáhne podzemních sprch první, dostane k svačině chleba s medem a máslem. Ted'!“

Colette: Dívka z Antverp rozhodně nepatří mezi oddechovou literaturu, ostatně jako žádná z Lustigových děl. Obdobně jako *Dita Saxová* vyžaduje plné čtenářovo soustředění díky častému prolínání současnosti, minulosti a snových představ hlavní hrdinky. O jejích literárních kvalitách vypovídá i hodnocení kritiky, zejména Vladimíra Novotného, který knihu označil za jedno z nejlepších Lustigových děl a jednu z nejlepších českých próz posledních let.²¹⁴

„Takže je to novela o lásce a prostituci, o lži a pravdě, o nemožnosti žít ve lži, ale také o nemožnosti žít s pravdou – a je to strašně smutná novela.“²¹⁵

Prózy Arnošta Lustiga jsou o holokaustu. Za obdivuhodné považují způsob, s jakým toto náročné téma zpracovává. Nenahlíží na problematiku pouze z jednoho zorného úhlu, nedrží se jednoho statického schématu. Dokáže napsat novelu o čtyři sta stranách, zabývající se osudem přeživší dívky, přesto se naturalistickému líčení vyhýbá (viz. *Dita Saxová*).

Opakem je *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*, kniha o polovinu kratší, avšak „nahuštěna“ zlem, ironií a pohrdáním nacistů. I v tomto případě se autor vyhýbá popisu koncentračního tábora, přesto že se ho děj plně dotýká. Zaměřuje se na psychiku, jak vězňů, tak vězňů. Především v *Modlitbě pro Kateřinu Horovitzovou* je bravurním způsobem

²¹³ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 84.

²¹⁴ NOVOTNÝ, Vladimír: 1992. Krásná a strašlivá. In: *Nové knihy*, roč. 33, č. 24, str. 1.

²¹⁵ KOUBA, M.: 1999. *Dobrý den, pane Lustig*. Aequitas: Praha, str. 115.

ukázáno, kam až byli Nacisté ve své psychologické hře schopni zajít a jakými byli vynikajícími demagogy.

Rozdílným způsobem zpracována reflexe holokaustu v *Nemilované* či *Colette: Dívce z Antverp*. Obě hrdinky si plně uvědomují, kde se nacházejí a tuší, jaký je čeká osud. V případě *Nemilované* nejsou způsoby nacistů čtenáři tak často připodobňovány jako je tomu v *Colette: Dívce z Antverp*. Lustig nepotřebuje napsat knihu plnou zvěrstev, aby nám způsoboval mrazení v zádech. Své poznatky „odtamtud“ sděluje trefně, úderně a především stroze, čímž posiluje jejich výpovědní hodnotu.

Kvalita Lustigových próz však nespočívá pouze v důležitosti podání svědectví, za obdivuhodné shledávám i fakt, s jakým způsobem pracuje s lidskými vztahy. Přestože jsou jeho díla o holokaustu, neopomíná na cit nejkrásnější, tedy na lásku. Pro hrdiny je právě intenzita lásky povětšinou tím jediným, co jim dává vnitřní sílu a nedovolí se vzdát, jako tomu bylo v případě Colette a Viliho Felda.

4.2 Holokaust ve vybraných dílech Viktora Fischla

4.2.1 Hodinář z uličky Zvěrokruhu

Na románu *Hodinář z uličky Zvěrokruhu* spolupracoval Viktor Fischl se svým bratrem Pavlem Fischlem. Dílo bylo vydáno prvně roku 1984 v Tel Avivu, českého vydání se dočkalo až v roce 1992.

Děj románu je zasazen do poválečné doby do města Jaffa. Hlavní postavou je Viktor Blum, který jako jediný z rodiny přežil koncentrační tábor. Uplynulo již několik let od skončení války a Viktor se stále nedokáže navrátit do normálního života. V ulici Zvěrokruhu vlastní malé hodinářství, jelikož je to jediné řemeslo, které ovládá a díky němuž se mu podařilo válku přežít.

Viktor Blum je vykreslován jako postava bez jakýchkoli iluzí, snů či naděje. Je to člověk smutný a sklíčený. Každý jeho den je pro něj naplněn pouhou stereotypní rutinou, kdy stále dokola spravuje a seřizuje hodiny. Nedokáže se z ničeho radovat, úsměv je pro něj pouhým výrazem v obličeji, nevyjadřuje jeho skutečné pocity. Přestože by si přál opustit svoji mysl od věčných chmur a opět věřit v naději, nedokáže to.

„To, co v něm nevidělo barvy, nebyly oči, ale to, čemu lidé říkali srdce. To bylo, co v něm znalo jen šed'. Nejdříve v šed' prachu za stádem hnáným na jatka. Pak v šed' čísel tetovaných na miliony předloktí. Nakonec v šed' kouře a popela.“²¹⁶

Díky svému příteli se seznámil s Magdou, která do jeho života přinesla něco, v co již nedoufal a sám Viktor na chvíli uvěřil, že se mu podaří vrátit se zpátky do života. Magda věděla, čím si prošel, ale nikdy se neodvážila se ho zeptat či ho nepřemlouvala, aby o svém trápení hovořil. Na důkaz svého porozumění mu vždy políbila zápěstí

²¹⁶ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 8.

s vytetovaným číslem a on si uvědomil, že Magda je tou pravou ženou pro něj.

Viktor v sobě několikrát našel odvalu Magdě vše říci, avšak vzápětí si uvědomil, že mu stejně nikdy nemůže porozumět, jelikož to není v její moci. „*Jak se mohou dorozumět bytosti z různých planet?*“²¹⁷ Magda cítila, že je zde něco, co se nikdy nedozví, ale s postupem let se s tím naučila žít, stejně tak jako s myšlenkou, že spolu asi nikdy nezaloží rodinu. Pracovala jako učitelka ve školce, a tak si Viktor nalhával, že ony děti jí vynahradí to, po čem sama touží. Sám by je také chtěl, avšak stále bojoval s pocitem, že by nikdy nemohl být dobrým otcem, když ani nedokáže otevřít srdce své ženě.

Na své okolí působil však jako šťastný člověk, měl spoustu známých, kteří si též prošli koncentračním táborem, avšak na rozdíl od něj se dokázali radovat ze života. Během své práci v hodinářství se vždy retrospektivně navracel zpět do tábora, kde byl jako strojní inženýr přidělen k hodináři Geblerovi, aby mu vypomáhal. Gebler se nedokázal vypořádat s pocitem, že je to on, kdo denně seřizuje nástroje, jež určují přesný čas smrti.

*„A já, místo abych zastavil všechny hodiny, podle kterých oni řídí svá zvěrstva, jsem pro ně opravil a ještě pořád od rána do noci opravuji tisíce hodin, které se zastavily samy.“*²¹⁸

Pocit marnosti a bezmocnosti bylo to, co je spojovalo. Viktor často vedl vnitřní monology, ve kterých se sám sebe ptal, proč byl vybrán právě Gebler či on sám, aby přežili téměř nepřežitelné. Setkáváme se s typickým prvkem Fishlových próz. S otázkou vůle boží či náhody, s otázkou predestinace spojenou s filozofickým hloubáním hlavních hrdinů nad důvodem vlastní existence. Neustálé nenalézání odpovědí na

²¹⁷ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 26.

²¹⁸ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 18.

kladené otázky, ještě stěžuje tíhu břemene, kterou musejí nést po celý život. Břemeno v podobě daru života je to, čemu nerozumí.²¹⁹

Zlom ve Viktorově životě nastal s nečekaným příchodem malé Dalii, která se za ním jednoho dne stavila do obchodu s otázkou, zda kolem neběžel kůň. Postava Dalii je zásadní v celém příběhu, jelikož se díky ní dokáže Viktor opět radovat a sám je překvapen ze svých pocitů. Neustále o ní hovoří s Magdou, která svého muže neviděla šťastnějšího. Viktor poprvé po letech své upřímné štěstí nepředstírá, ale opravdu ho pociťuje. Dokonce se přistihl, že nechodí do svého hodinářství kvůli práci, ale že každým dnem očekává, zda-li se opět neobjeví.

Při další Daliině návštěvě jí slíbil, že ji naučí hodiny a sám sobě slíbil, že ji stále hledaného koně Máhira koupí. Poprvé také dokázal s Magdou otevřeně hovořit o rodině a dětech. Pochopil, že to, čemu se celý život bránil, je jeho spásou. Avšak v okamžiku, kdy pocítil tíhu Magdina nahého těla, opět propadl panice. Jakoby se znovu ocitl v hromadném hrobu, v němž byl zavalen mrtvými těly. Viktor tehdy upadl do bezvědomí, díky čemuž přežil.

Po této zkušenosti si uvědomil, že oklamává sám sebe myšlenkou, že by mohl být opět šťastný. Jako jediným východiskem z pocitu zoufalství a marnosti se mu jevila sebevražda, kterou si naplánoval na následující den. Jako každý den, i dnes po příchodu do obchodu natáhl všechny hodiny tak, aby ukazovaly přesný čas. Tentokrát však neusedl za pracovní stůl, aby pokračoval ve své práci, avšak začal psát dopis na rozloučenou.

Vyjadřuje se ze svých citů Magdě, která se pro něj stala životní láskou. On ji to však až doposud nedokázal říci. Přestože byl pro svůj čin plně rozhodnut, v duchu se modlil, aby ho opět nenavštívila Dalii a opět mu tak nedala milný pocit naděje, že může být šťastný. To se však stalo.

²¹⁹ ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická, str. 54-55.

Dalia se opravdu za ním přišla podívat, avšak rychle odběhla pryč. Viktor sedíce se zbraní v ruce se pomalu chystal ukončit svůj život. Vtom okamžiku však uslyšel výbuch. Vyběhl ven a spatřil nehybné tělo malé Dalii.

Tato scéna na mě působí velice vykonstruovaně. V okamžiku, kdy byl Viktor jen krůček od své smrti, se objevila Dalia, která byla pár okamžiků poté zraněna při výbuchu. Postavě Viktora Bluma a jeho vnitřnímu pocitu marnosti je věnováno téměř osmnáct kapitol knihy, kdežto závěrečná scéna je popsána na dvou stranách. Jakoby Fischl nevěděl, jak děj zakončit. Vzhledem k tomu jakými literárními kvalitami se vyznačuje Fischlova tvorba, je pro mě tato až laciná konstrukce zklamáním.

Stejně nepřirozeně působí Magdina překvapivá návštěva Viktora v hodinářství-jak je dříve zmíněno, nikdy nechodí bez ohlášení. Ve shonu Viktor zcela zapomněl na zmiňovaný dopis, a tak se Magda dozvěděla vše o jeho plánu. V tomto okamžiku se setkáváme s další konstrukcí. Magda se rozeběhla k místnímu strážníkovi Barzilajovi, aby jí pomohl. Stejnému strážníkovi vrazil do rukou Viktor svoji zbraň se slovy, že mu vše později vysvětlí. Všichni tři se společně setkali v nemocnici u Daliina lůžka.

Viktor si uvědomil, že Magda již všechno ví a pocítil úlevu. Při zpáteční cestě domu si uvědomili, že ještě nemají koupený svatební dar pro přítele Aliho. Jako nejlepší dar jim přišla kolíbka, přičemž se shodli, že zakoupí rovnou dvě.

Spolupráce obou bratrů není náhodná. Pavel Fischl si na rozdíl od svého bratra prošel několika koncentračními tábory, a tak by bez jeho pomoci nebylo možné knihu napsat.²²⁰ Hlavní myšlenkou knihy je otázka, jak může člověk, který si neprošel nacistickým peklem, pochopit a

²²⁰ ZÁZVORKOVÁ, Simona: 1992. Opakovat bych chtěl všechno, opravovat jenom rok narození. In: *Nové knihy*, roč. neuveden, č. 28, str. 12.

porozumět těm, kteří v něm byli? „A jak mají ti, kteří nepoznali smrt, rozumět těm, kdo vstali z mrtvých?“²²¹ Odpověď nalézáme v lásce, kterou Viktor našel v Magdě.

Holokaust v románu *Hodinář z uličky Zvěrokruhu* je až na výjimky čtenáři předkládán pouze v náznacích. Hlavní hrdina si prošel koncentračním táborem, ale o jeho věznění se dozvídáme jen to, že byl přidělen k hodináři Gelberovi, aby mu pomáhal s opravou hodin. Reflexe holokaustu je promítána spíše v metaforických přirovnáních, kdy je čtenáři jasné, že se hlavní hrdina pohyboval na hranici života a smrti.

„Každé kyvadlo se měnilo v prst doktora Mengeleho, který se mu nepřestával kmitat před očima a který měl moc rozhodnout, bude-li žít nebo se promění v kouř, který se valil z komínů krematorií a ležel nad táborem jako těžký mrak.“²²²

S nejrealističtější reflexí se čtenář setkává v souvislosti se zmínkou o hromadných hrobech, které si vězni sami museli vykopat a pod palbou příslušníků SS do nich postupně upadali. Fischl se naturalistické deskripci vyhýbá. Důvodem je bezpochyby fakt, že nemůže čerpat z vlastních zkušeností, ale i přesto, že se na románu podílel s bratrem, nepůsobí na mě kniha jako pokus o podání svědectví „odtamtud“. Zmínky o nacistických praktikách slouží pouze k obohacení děje, autor na nich svůj příběh nestaví. V jeho zájmu stojí cyklicky se opakující otázka, tedy proč. Jako v předchozích dílech, i zde se hlavní hrdina smiřuje s pocitem, že na některé otázky se ptát nemůžeme, jelikož není v našich silách znát odpovědi.

²²¹ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 26.

²²² FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 34.

Fischl zpracovává holokaust ve svých dílech z pohledu člověka, kterého se osobně nedotýkal. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu* je toho zářivým příkladem. Magda ví, že nikdy neporozumí svému muži, stejně tak Viktor jí nikdy nebude moci vypovědět, čím musel projít. Ve stejném vztahu jsou i oba bratři Viktor a Pavel Fischlové.

Hlavní hrdina bojuje též s vlastním svědomím. I on pociťuje vinu za to, že přežil: „*Nezdá se ti aspoň někdy, že to, co zůstalo jsou jenom panáci uplácení z popele slepeného krví těch druhých?*“²²³ Obdobně jako Lustigovy hrdinové i postavy Viktora Fischla si uvědomují, že přežili za cenu života někoho jiného. Lustigův hrdina záchranu svého života spatřuje v obyčejném štěstí a souhře několika náhod. Fischlův hrdina věří, že nic se neděje z pouhé náhody, smysl svého života shledává v poslání. Ne však z důvodu podávání svědectví, ale z důvodu ochrany ostatních před hrůzou, kterou sám pocítil.

Román *Hodinář z uličky Zvěrokruhu* rozhodně není strhujícím čtením. Dějová i časová linie první části knihy plyne pomalu, jasně, dalo by se říci až nezajímavě. Pravým opakem je však druhá část, kdy dochází k vystupňování napětí celého příběhu. V první části jakoby autor nevěděl, kam dál osud svého hrdiny posunout. Od osmnácté kapitoly však dochází ke zlomu. Od této chvíle Fischl oplývá nápady, avšak dějové kličky, vyústěné často v laciné konstrukce, nepřidávají dílu na jeho jedinečnosti. Přesto nemůžeme Viktoru Fischlovi upřít originalitu zpracovaného námětu.

²²³ FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha, str. 44.

4.2.2 Dvorní šašci

K prvnímu vydání románu *Dvorní šašci* došlo roku 1982 v Tel Avivu. Českého překladu se román dočkal o osm let později. Následovala anglická vydání v New Yorku a Londýně, roku 1991 byla kniha přeložena do francouzštiny, poté do holandštiny (1993), švédštiny (1996), norštiny a rumunštiny (1997), a nakonec do japonštiny (2001). Části překladů do arabštiny či španělštiny byly prozatím otištěny pouze v literárních revuích.²²⁴

Příběh popisuje životní osudy čtyř vězňů koncentračního tábora, kteří si díky svému umu či tělesnému postižení získali náklonost velitele tábora. Ten je často titulován jako jejich pán nad životem a smrtí. Vězni se tak stávají dvorními šašky mocného Kohla, jejichž jediným úkolem je starat se o jeho zábavu. Celý děj je retrospektivně vyprávěn z úst sudího, jedno z vězňů, který má díky úrazu na zádech hrb.

Co mu bůh vzal na kráse, přidal však na jeho vědomostech a schopnostech, když ho obdařil bystrozrakostí. Jeho intuice byla tak silná, že hned rozpoznal, která výpověď z řad obžalovaných je pravdivá, a která nikoliv. Pro Kohla je „šaškem“ nejcennějším, jelikož mu vždy správně předpověděl příchod kontrolní inspekce.

Druhým vězněm je kejklíř Adam Wahnem, který dokázal nad hlavou žonglovat s čímkoli, co mu přišlo pod ruku. Lilipután Leo Rosenberg naopak využíval svého malého vzrůstu k zesměšňování sama sebe, nejvíce však bavil vyprávěnými vtipy. Nejvíce prostoru je věnováno čtvrtému vězni hvězdáři Maxovi Himmelfarbovi, který předstíral čtení z hvězd.

Vzhledem k jejich privilegovanému postavení jsou ušetřeni těžké práci a kdykoli musí být Kohlovi po ruce. Společně se setkávají vždy na večerích Kohla s ostatními důstojníky. Čtenář se též dozvídá o jejich

životě před transportem. Dozvídáme se například o sestře Maxe Himmelfarba Martině, která zemřela na leukémii. Od této doby se Max odvrací od boha, jelikož nedokáže pochopit, proč nechal zemřít tak mladou dívku. V tomto bodě shledávám paralelu se samotným Viktorem Fischlem. I jeho sestra zemřela na následky stejné nemoci, což i u Viktora Fischla způsobilo odklon od víry.

Během jednoho z mnohých večírků se hejtman Kohl snažil kejklíře Wahna všelijak přerušit v žonglování, avšak on se za žádných okolností nedal vyvést z rovnováhy. Přihlížející důstojníci byli tak šokováni, že začali na kejklíře uzavírat sázky. Nikomu se nepodařilo zastavit tuto dokonalou souhru Wahnových rukou s barevnými koulemi ani ve chvíli, kdy před ním byla zastřelena jeho žena. Fischl touto scénou čtenáři dokládá, jak nicotný a bezvýznamný byl pro nacisty lidský život.

Všem čtyřem vězňům se nakonec podařilo válku přežít, avšak po osvobození tábora Rusi, zahynul nešťastnou náhodou lilipután Leo. Sudí se tak opět obrací k bohu a konstatuje, že mu nerozumí. Znovu se setkáváme s tradiční Fischlovou otázkou - proč. Uplynulo již několik let od války, když se sudí setkal s hvězdářem Maxem v Jeruzalémě. Jeruzalém je popisován jako magické místo, kde se nic neděje náhodou. S tímto přístupem se neseťkáváme jen ve *Dvorních šašcích*, ale v celé Fischlově tvorbě.

Dozvídáme se o jejich životě po válce a peripetiích, kterým museli čelit, obzvláště hvězdář Max Himmelfarb. Jeho postava prochází v celém díle postupným vývojem. V táboře pro záchranu života předstíral čtení z hvězd, po válce se od této činnosti odvrací, jelikož jako jediný z rodiny přežil, ve válce ztratil i svoji lásku Hildu. Uzavírá se do sebe a ztrácí kontakt s okolím i s bohem. „*Dobry? Spravedlivy? Milosrdny? Ne. Zly jsi!*“

²²⁴ KAŽŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 151.

Ničemný! Podlý! Za každou hvězdou tě vidím, jak vyhlížíš a vysmíváš se lidské bezmocnosti.“²²⁵

Zájem o hvězdy v něm ožil během arabsko-židovské války, kdy věřil opět v naději. *„Hvězdy se mu změnilly v tisíce očí, jimiž se nebesa noc co noc vysmívala lidské bezmocnosti. Ted' se však změnilly zase v něco jiného. V jiskry naděje, jež nesměla nikdy vyhasnout docela.“²²⁶*

Společně se tak snaží vyhledat kejklíře Adama Wahna, s nímž se opět setkávají v Jeruzalémě. Děj je obohacen o sudího vzpomínky na kejklíře, přičemž autor, jako téměř tradičně, vychází z *Jeruzalémských povídek*. V případě opakovaného setkání zmiňovaných postav se nemohu ubránit určité kostrbatosti.

Po celých pětadvacet let sudí marně pátrá po ztraceném příteli. Indicii získává od prodavače Menachema Salze, který si čirou náhodou všiml, že jeden z jeho zákazníků má na předloktí vytetované číslo o jedno vyšší, než sudí. Také fakt, že se všichni společně sejdou u kejklířova nemocničního lůžka, kam byl po bombovém útoku odvezen, na mě působí nepřírozně.

Od šestnácté kapitoly je příběh vyprávěn eskamotérem Wahnem. Na rozdíl od sudího s hvězdářem, nespatoval úděl svého života v poslání podat svědectví, ale v pomstě. Rozhodl se vyhledat poručíka Walze, který mu v táboře bezdůvodně zastřelil ženu. Opětovně se shledáváme s až neuvěřitelnou shodou náhod. Wahn získal od známého židovské důstojníka seznam patnácti tisíc zajatců, mezi nimiž bylo jméno Walz uvedeno jen jednou. Během cesty do místa jeho bydliště si ve vlaku sedl vedle postaršího páru, který Walze dobře znal a od kterých se dozvěděl, že utekl do Rakouska.

²²⁵ FICHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-servise: Praha, str. 58.

²²⁶ FICHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-servise: Praha, str. 64.

Přes kvality, kterými Fischlova tvorba oplývá, se zdá, že si autor neví rady s rozuzlením určité zápletky. Díla nabývají postupné gradace, avšak v tíženém okamžiku rozhodne vždy shoda mnoha neuvěřitelných náhod, které negativně ovlivňují celkový dojem z knihy. S tímto prvkem se setkáváme též v *Hodináři z uličky Zvěrokruhu* či v *Písni o lítosti*.

Ani v Rakousku však Wahn nepochodil, jelikož Walz mezitím uprchl do Jižní Ameriky. Kejklíř neměl dostatek finančních prostředků na cestu, a proto přijal místo eskamotéra v italském cirkuse, kde právě – opět shodou náhod – hledali žongléra. S pomocí známých zjistil, že se Walz ukrývá v Argentině pod pseudonymem Enrico Valdez. Nyní mu již nic nebránilo ve vykonání toužené pomsty. Věřil, že jeho vyčerpávající cesta do Buenos Aires nebyla náhodná, že sám Bůh vede jeho kroky k dokonání spravedlnosti.

Vyčkal na Walze před továrnou, kde pracoval. V nestřeženém okamžiku ho omámil chloroformem a odvezl na liduprázdnou pláž. Celá léta čekal na tento okamžik, avšak v rozhodujícím momentu nedokázal Walze zastřelit, jelikož by pak byl stejný jako on – stal by se vrahem. „*Až do této chvíle si byl jist, že ho Bůh zvolil za svůj nástroj, který měl vykonat trest a vyrovnat účet. Ted' však váhal.*“²²⁷ Kejklíř nedokázal stisknout spoušť, jelikož věděl, že by ho dokonaná pomsta neučinila šťastnějším. Časový rozměr této scény je obdobný jako v románech Arnošta Lustiga. Celá situace se v reálném čase odehrává během pár minut, v knize je však popsána na několika stranách, kdy se reality míchá s myšlenkami a vnitřními rozmluvami samotného.

Přestože Viktor Fischla rád, často až přespříliš, pracuje s náhodami, v závěru románu se jim vyhýbá. Heinrich Walz stojíc nahý na břehu moře, sám ukončuje svůj život dobrovolným utonutím. Přebírá tak na sebe vinu za spáchané zločiny. Kejklíři se dostane spravedlnosti, ale

²²⁷ FICHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-service: Praha, str. 138.

ne vlastním přičiněním. Uvědomuje si, že naše konání je řízeno vyšší mocí, tedy že my všichni jsme jen dvorními šašky samotného Boha.

Dvorní šašci jsou jediným Fischlovým románem, který se alespoň z části odehrává přímo v koncentračním táboře. Oproti ostatním prózám zde autor nepracuje pouze s náznakem. Ve srovnání s tvorbou Arnošta Lustiga je však takových pasáží minimum. Často jsou zmiňováni skomírající hladem a žízní, dobytčí vozy a masové hroby. Fischl vytváří v čtenářově mysli obraz koncentračního tábora, avšak mimo výše zmiňované, se utrpením vězňů nezabývá.

„Chtěl věřit, že to vše byl jen zlý sen, který před ním nepřestával mávat těmi obrazy jako praporem plným krve. Sténání z tisíců cel, jámy, v nichž se vršily tisíce ztuhlých těl, přivážených ve dne v noci ve vozech naložených po samý okraj, příkopy, do nichž padala řada za řadou lidí kosených střelami strojních pušek, mučírny, šibenice, hroby zalité hašeným vápnem...“²²⁸

Přestože se děj odehrává v koncentračním táboře, v celé knize je jen jedna zmínka o plynových komorách. Kejklíř Adam Wahn neměl za úkol pouze pobavit hejtmana Kohla, svým žonglováním též odváděl pozornost těch, jež netušíc čekali, s mýdlem a ručníkem v ruce, na volné místo ve sprše. Jeho představení bylo vždy doprovázeno kapelou, jejíž hudba přehlušovala křik vycházející z komor.

Naturalistické poznatky jsou spíše vsuvkami obohacující a dramatizující celkový děj. Fischlovým záměrem není zprostředkování nelidských podmínek, s nimiž se museli vězni den co den potýkat, nýbrž opětovně se vyskytující touha nalezení odpovědí na otázky týkající se lidské existence. Jak je Fischlovým zvykem, hlavní postavy se nepřestávají ptát proč.

²²⁸ FICHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-service: Praha, str. 60.

„Když procítám z tohoto snu, ptám se pokaždé znovu: Proč? Proč právě my čtyři? Pokaždé, když vstávám do nového dne, říkám si znovu a znovu, jak bláhové je čekat odpověď. A přece se nepřestávám ptát.“²²⁹

Na příkladu čtyř dvorních šašků ukazuje, jak nicotná a zanedbatelná byla pro nacisty hodnota lidského života. Krutost jejich počínání je pak představována poručníkem Walzem, který zastřelil kejklířovu ženu přímo před jeho zrakem pouze z důvodu zvětšení sázky s hejtmanem Kohlem.

Dějště příběhu činí román ojedinělým v celkové Fischlově tvorbě, přesto zůstal autor věrný svým charakteristickým rysům. Jeruzalém je vykreslován jako město, kde se nic neděje z pouhé náhody a nic není nemožné. Více než v kterémkoli románu se vyskytují metafory v souvislosti s hvězdami a nebeskou bání. Hlavní hrdinové si uvědomují, že je jejich život pomíjiví, avšak jako hejtmanovi oblíbenci, nepocituje čtenář jejich strádání. Zajisté trpí, avšak jejich podmínky v táboře jsou snesitelnější. Pobývání hlavních hrdinů v koncentračním táboře na mě působí jako určitý spisovatelův odrazový můstek pro příběh, který poté následuje. Podstatou celé knihy je pak etický problém pomsty, přičemž se naskýtá otázka, zda-li má člověk vůbec právo ji vykonat.

I přes určité uměle vystrojené pasáže, považuji román *Dvorní šašci* za nejlepší dílo Viktora Fischla. Možná právě vykonstruovanost těchto scén byla Fischlovým záměrem, jímž demonstroval predestinaci lidského počínání. Možná, že životní cesta nás všech je jedna velká šachovnice, kde je každý tah řízen vůlí mocného Boha – Pána nad naším životem a smrtí.

²²⁹ FICHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-service: Praha, str. 16.

5 ZÁVĚR

Viktor Fischl spolu s Arnoštem Lustigem patří bezesporu mezi významné literáty českého i světového kulturního prostředí. Postava Viktora Fischla je u nás méně známa, což je také jedním z důvodů, proč jsem rozhodla zabývat komparací jeho díla s populárnějším Arnoštem Lustigem. Oba autoři vstoupili do literatury jako velmi mladí, přesto se jejich umělecké prvotiny setkaly s nebývale kladnou kritikou.

Fischlův první román *Píseň o lítosti* obsadil roku 1948 vítězné místo v Evropské literární soutěži.²³⁰ Stejně tak první povídková sbírka Arnošta Lustiga *Noc a naděje* a následně vydané *Démanty noci* můžeme považovat za stěžejní v celkovém kontextu jeho díla. Důkazem je nám fakt, že právě z těchto dvou sbírek ve své tvorbě nejčastěji vychází.

Na první pohled se tvorba obou autorů zdá naprosto nesourodá, přesto v ní nacházíme určité společné rysy. Oba literáti vycházejí ze svých dříve vydaných povídek, které slouží jako základ pro pozdější romány. Arnošt Lustig dokonce znovu přepracovává již vydané romány. S oblibou též vsazují stejné postavy do různých dějových kontextů. Ve Fischlově tvorbě se nejčastěji setkáváme s postavou sudího, který je jednou z hlavních postav Fischlova nejúspěšnějšího románu *Dvorní šašci*. Nejoblíbenější postavou Arnošta Lustiga je Vili Feld, jemuž je věnován také samostatný román *Můj známý Vili Feld*.

Přestože tento fakt může být chápán jako důkaz tvůrčího umu obou spisovatelů, pro mě osobně je téměř cyklické zapojování určitých literárních postav matoucím až fádním prvkem, dávajícím prostor pro nepravdivé nařčení z nedostatku fantazie.

²³⁰ ČULÍK, Jan: 1991. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Trizonia: Praha, str. 111.

Nejmarkantnějším společným prvkem v jejich tvorbě je však téma, které zpracovávají. Ačkoli se Viktor Fischl často navrácí do svého dětství a rodiště a jeho tvorba neopomíná i knihy takzvané oddychové literatury, prostupuje jeho dílem téměř opakovaně motiv holokaustu. Odraz tohoto tématu je však zcela rozdílný ve srovnání s Arnoštem Lustigem. Odpověď na otázku, proč tomu tak je nalezneme v životních osudech obou autorů.

Lustig byl jako šestnáctiletý odsunut do terezínského ghetta, ze kterého byl následně transportován do koncentračních táborů Osvětim a Buchenwald. Svůj život si zachránil úprkem z transportu smrti směřujícího do Dachau.²³¹ Tento nesmazatelný zážitek se tak logicky prolíná celou jeho tvorbou. Viktor Fischl hrůzy koncentračních táborů osobně nepoznal, přesto by bylo milné se domnívat, že se ho tato tematika nikterak nedotýká. Obdobně jako Lustig, i jeho bratr Pavel Fischl byl vězněn v Terezíně a později v Osvětimi. I on se zachránil během pochodu smrti.²³²

Viktor Fischl často jen konstatuje věznění hrdiny v koncentračním táboře. V jeho tvorbě nenalezneme detailní popisy nacistických krutostí. Hlubší znalec jeho díla tak jednoduše rozpozná, kdy je inspirován zážitky svého bratra. Ne náhodou s ním také spolupracoval na dílech *Hodinář z uličky Zvěrokruhu* a *Dvorní šašci*, kde je odraz holokaustu v kontextu celé jeho tvorby nejzřejmější. V popředí jeho zájmu tak stojí především filozoficko-teologické otázky spojené s lidskou existencí a boží přítomností. Touha po poznání a nalezení odpovědí na tížené prostupuje celou jeho tvorbou.

Při reflexi holokaustu oba autoři vycházejí ze své vlastní zkušenosti. Fischl na toto téma nahlíží z pohledu člověka, který jej nezažil, přesto se ho dotýká. Jakoby se Fischl ztotožňoval s přeživšími postavami, které si stejně jako on kladou otázku, proč právě oni tuto hrůzu přežili či jí byli

²³¹ JANOUŠEK, Pavel a kol.: 1995. *Slovník českých spisovatelů*. Brána: Praha, str. 515.

²³² KADŮROKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha, str. 18.

dokonce zcela ušetřeni. Za zásadní dílo tak považují *Hodináře z uličky Zvěrokruhu*, kde je vztah mezi přeživším a člověkem nepoznamenaným koncentračním táborem nejlépe demonstrován. Jako jediný způsob vyrovnání se s minulostí nalézají Fischlovi hrdinové v lásce. Román *Dvorní šašci* je jediným Fischlovým dílem odehrávajícím se přímo v koncentračním táboře. Avšak i přesto se naturalistickým popisům vyhýbá, v celé knize je pouze jedna zmínka o komínech.

Holokaust v podání Arnošta Lustiga je založen na zcela jiných principech. Lustig se nezabývá filozofickou rovinou ani jeho hrdinové nepolemizují s Bohem. Svoji životní situace berou jako fakt. Obdobně jako Viktor Fischl se i on zabýval začleněním člověka přeživšího holokaustu zpět do společnosti. Tento námět je zpracován v *Dítě Saxové*, jejíž city na rozdíl od *Hodináře z uličky Zvěrokruhu* nebyly opětovány, a tak svůj život končí sebevraždou.

Holokaust v Lustigových dílech je připodobňován ve dvou rovinách. První rovinu tvoří metaforické obraty, kdy nejčastěji pracuje s motivem popelu, komínů či dýmu. Přestože není zcela vyřčeno, co přesně se v koncentračních táborech odehrává, čtenářskému publiku je zcela jasné, jaké osudy na vězně čekají.

„Díval se na komín, kterým šlehal do mlhavého rána oheň. Z ohně létaly saze, židovští andělé.“²³³ Skrze metaforické obraty je též vylíčeno pohrdání nacistů. „Máš ráda oheň? Slyšel jsem, že vaši lidi mají rádi oheň. A že popel znamená tolik věcí, že si to normální člověk ani nepamatuje.“²³⁴

²³³ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 93.

²³⁴ LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha, str. 195 -196.

Obdobně tak Bedřich Brenske z *Modlitby pro Kateřinu Horovitzovou* konstatuje: „Konečné řešení už je na dosah ruky. Sami se přesvědčíte. Vaše starosti shoří jako seno. Ze zkušenosti mohu osobně dosvědčit, že lidé často nevěří některým věcem, které se jich nejbytostněji týkají, dokud se o nich nepřesvědčí právě na vlastní kůži.“²³⁵

Druhou rovinu tvoří naturalistická deskripce, kdy Lustig bez příkras popisuje kruté nacistické praktiky či nelidské podmínky koncentračních táborů. V jednotlivých dílech jim nevěnuje velký prostor, často jsou zmiňovány jen tak mimo řečí. Strohost a údernost výroku ještě podporuje jeho výpovědní hodnotu.

„Spánky se jí mihl obraz rampy, kde Fritz Sowa vzal matce tříměsíční nemluvně, uchopil je za nožičky a mrštil hlavičkou o zed'. Krev mu postříkala uniformu, tváře a ruce. Strhl z ohromené matky sukni a otřel se“²³⁶ nebo „Nechávají stát muže z okupovaných zemí nahé v mrazech a polévají je studenou vodou, než zmrznou...“²³⁷

Lustigovy prózy nemůžeme označit za námětově konstantní, přesto svoji pozornost velmi často upíná k dívčím prostitutkám. Skrze jejich osudy nám ukazuje, jaké ponížení musely snášet. S tímto faktem je spojen motiv vzdoru proti bezpráví, kdy dívka jdoucí na smrt vykoná akt pomsty zastřelením příslušníka SS. Fischlův hrdina touží po pomstě, ale nedokáže ji vykonat. Nakonec spravedlnost vykoná Bůh.

Tvorba Viktora Fischla a Arnošta Lustiga se vyznačuje osobitým způsobem reflexe holokaustu, který však ne každému čtenáři může být příjemný. Lustigova díla patří mezi náročnou četbu, která vyžaduje plnou soustředěnost. Díky mnohým časovým posunům a lyrickým pasážím je dějová linie často nesrozumitelná. Fischlova díla jsou držena v jedné časové ose, neubírá jim to však na vážnosti.

²³⁵ LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha, str. 113.

²³⁶ LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha, str. 84.

²³⁷ LUSTIG, Arnošt: 1995. *Kamarádi*. Victoria Publishing: Praha, str. 111.

Díla Viktora Fischla a Arnošta Lustiga však nejsou pouze o holokaustu. Svůj zájem upírají především na sílu milostného citu a mezilidské vztahy, které činí věznění v koncentračním táboře snesitelnější. Díky lásce se také s touto hrůzou hrdinové lehčeji vyrovnávají.

Opomenut není ani motiv naděje. Fischlova díla jsou prostoupena nadějí, málokdy jsou tragická. Motiv naděje v Lustigových dílech není jednoznačný. Často je ukrytý pod nánosy lyrických a mlhavých pasáží, jejichž odkrýváním se před čtenářem krystalizuje hrdinův osud.

Viktor Fischl a Arnošt Lustig se právem řadí mezi světové literáty, jejichž tvůrčí odkaz by neměl upadnout v zapomnění. Ačkoli je Lustig v českém prostředí více známý, jeho slova dokazují úctu a váženost k osobě Viktora Fischla: *„Viktor Fischl je klenot v pokladnici české literatury. Jeho umění, které vyžrálo v minulém století, přešlo s fanfárami i bez fanfár do nového tisíciletí. Napojeno tím nejlepším, co je ve Starém zákoně, a tím nejlepším, co v sobě má česká země, nám odevzdal dílo, které bude žít stejně dlouho, jako bude žít česká literatura.“*²³⁸

Doufám, že jsem svou diplomovou prací představila nejen dílo Viktora Fischla a Arnošta Lustiga, ale též vytvořila návod k porozumění jejich tvorby pro budoucí čtenáře.

²³⁸ LUSTIG, Arnošt. In: EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy. Rozhovory s Viktorem Fischlem*. G plus G: Praha. Otištěno na zadní straně obalu-pozn.autorky.

6 SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A PRAMENŮ

6.1 Primární literatura

FISCHL, Viktor: 1946. *Anglické sonety*. Melantrich: Praha.

FISCHL, Viktor: 2004. *Apokryfy, Figarova zlatá svatba*. Garamond: Praha.

FISCHL, Viktor: 1981. *Dům u tří houslí*. Poezie mimo domov: Mnichov.

FISCHL, Viktor: *Dvorní šašci*. Art-servise: Praha.

FISCHL, Viktor: 1941. *Evropské žalmy*. Čechoslovák: Londýn.

FISCHL, Viktor: 1936. *Hebrejské melodie*. Melantrich: Praha.

FISCHLOVÉ, Viktor a Pavel: 1992. *Hodinář z uličky Zvěrokruhu*. Ivo Železný: Praha.

FISCHL, Viktor: 1999. *Hovory s jabloní*. Hynek: Praha.

FISCHL, Viktor: 1991. *Hovory s Janem Masarykem*. Mladá fronta: Praha.

FISCHL, Viktor: 1996. *Hrací hodiny*. Atlantis: Brno.

FISCHL, Viktor: 1933. *Jaro*. List knihomilův: Praha.

FISCHL, Viktor: 1991. *Jeruzalémské povídky*. Práce: Praha.

FISCHL, Viktor: 1996. *Kafka v Jeruzalému*. Československý spisovatel: Praha.

FISCHL, Viktor: 1936. *Knih nocí*. Družstevní práce: Praha.

FISCHL, Viktor: 1992. *Krása šedin*. Mladá fronta: Praha.

FISCHL, Viktor: 1991. *Kuropění*. Československý spisovatel: Praha.

FISCHL, Viktor: 1997. *Loučení s Jeruzalémem*. Melantrich: Praha.

- FISCHL, Viktor: 1946. *Lyrický zápisník*. Václav Petr: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1997. *Maškary v Benátkách*. Primus: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1943. *Mrtvá ves*. Mladé Československo: Londýn.
- FISCHL, Viktor: 2003. *Obžalovací spis*. Garamond: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1991. *Pátá čtvrť*. Ivo Železný: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1992. *Píseň o lítosti*. Atlantis: Brno.
- FISCHL, Viktor (tr.): 1999. *Píseň písní zvaná Šalamounova*. Sefer: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1998. *Povídky ze starého cylindru*. Melantrich: Praha.
- FISCHL, Viktor: 2004. *Prstoklady*. Nakladatelství H&H: Jinočany.
- FISCHL, Viktor: 2000. *Rodný dům*. Hynek: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1994. *Setkání*. Martin: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1999. *Skorobajky*. Hynek: Praha.
- FISCHL, Viktor a Pavel: 2002. *Trojpovídka o dluzích*. Garamond: Praha.
- FISCHL, Viktor: 2006. *Ulice zvaní Mamila*. Garamond: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1992. *Velocipéd pana Kulhánka*. Marsyas: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1995. *Všichni moji strýčkové*. Ivo Železný: Praha.
- FISCHL, Viktor: 2005. *Vy, soudci athénští*. Paseka: Praha, Litomyšl.
- FISCHL, Viktor: 1998. *Zátiší s houpacím koněm*. Hynek: Praha.
- FISCHL, Viktor: 1997. *Žalmy a melodie*. Torst: Praha.
- FISCHL, Viktor: 2003. *Žlutý dům*. Garamond: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1966. *Bílé břízy na podzim*. Československý spisovatel: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2005. *Colette: Dívka z Antverp*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1959. *Démanty noci*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2002. *Deštivé poledne*. Adonai: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2002. *Dita Saxová*. Andrej Šťastný: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1997. *Dita Saxová*. Hynek: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2010. *Dívka s jizvou*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1994. *Dům vrácené ozvěny*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1968. *Hořká vůně mandlí*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2004. *Interview II*. Devět bran: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1995. *Kamarádi*. Victoria Publishing: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2000. *Krásné zelené oči*. Peron: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2009. *Láska a tělo*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2005. *Lea z Leeuwardenu*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2009. *Miláček*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1990. *Modlitba pro Kateřinu Horovitzovou*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 2008. *Modrý den*. Knižní klub: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1961. *Můj známý Vili Feld*. Mladá fronta: Praha.

LUSTIG, Arnošt: 1991. *Nemilovaná (Z deníku sedmnáctileté Perly Sch.)*. Odeon: Praha.

- LUSTIG, Arnošt: 1963. *Nikoho neponížíš*. NV: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 1962. *Noc a den*. Československý spisovatel: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 1992. *Noc a naděje*. Československý spisovatel: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2009. *Odcházím do snu*. Knižní klub: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2000. *Odpovědi*. Nakladatelství H& H: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2006. *Od rána do večera*. Knižní klub: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 1998. *Oheň na vodě: povídky*. Melantrich: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2009. *O literatuře*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.
- LUSTIG, Arnošt, MALIŠOVÁ, Markéta: 2010. *O spisovatelích*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.
- LUSTIG, Arnošt, MALIŠOVÁ, Markéta: 2010. *O ženách*. Nakladatelství Franze Kafky: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 1996. *Propast*. Hynek: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2010. *Případ Marie Navarové*. Aleš Čeněk: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2006. *Tanga z Hamburku*. Mladá fronta: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 1964. *Vlny v řece*. Československý spisovatel: Praha.
- LUSTIG, Arnošt: 2010. *Zloděj kufrů*. Odeon: Praha.

6.2 Sekundární literatura

- BAUER, Michal: 2002. Krásné zelené oči Arnošta Lustiga. In: *Tvar*, roč. 11, č. 21, str. 20.
- BAUER, Michal: 1998. Z monologů plnoleté Dity S. In: *Tvar*, roč. 9, č. 5, str. 21.

BÍLEK, Petr: 1992. Rozměry života v městě zaslíbeném. In: *Tvar*, roč. 3, č. 11, str. 14.

BRABEC, J., LOPATKA, J., GRUŠA, J. a kol.: 1991. *Slovník zakázaných autorů 1948–1980*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, str. 100.

BURIÁN, Roman: 1998. Spirála Lustigova díla se točí. In: *Host*, roč. 14, č. 10, str. 74.

CINGER, František: 2009. *Arnošt Lustig zadním vchodem*. Mladá fronta: Praha.

ČULÍK, Jan: 1991. *Knihy za ohradou: česká literatura v exilových nakladatelstvích 1971-1989*. Trizonia: Praha.

DOKOUPIL, Blahoslav, ZELINSKÝ, Miroslav: 1992. *Slovník české prózy 1945-1994*. Sfinga: Praha.

DRESLER, Jaroslav. *Básník činu a snu*. In: FISCHL, Viktor: 1991. *Kuropění*. Československý spisovatel: Praha.

EMINGEROVÁ, Dana: 2002. *Dva životy*. Hovory s Viktorem Fischlem. G plus G: Praha.

HÁJKOVÁ, Jaroslava: 1992. Pracuji stejnou technikou jako malíř. In: *Literární noviny*, roč. 3, č. 13, str. 4.

HAMAN, Aleš: 1995. *Arnošt Lustig*. Nakladatelství H& H: Praha.

HAMAN, Aleš: 1961. O takzvané „druhé vlně“ válečné prózy v naší současné literatuře. In: *Česká literatura*, roč. 9, č. 4, str. 518.

HAMAN, Aleš: 1963. Proč zemřela Dita Saxová? In: *Kulturní tvorba*, roč. 1, č. 5, str. 13.

HAMAN, Aleš: 1992. Próza Arnošta Lustiga a dnešní čtenář. In: *Tvar*, roč. 3, č. 10, str. 5.

HOLÝ, J., MÁLEK P. A KOL.: 2011. *Šoa v české literatuře a kulturní paměti*. Akropolis: Praha, str. 34.

HVÍŽĎALA, K.: 2011. *Tachles, Lustig*. Mladá fronta: Praha, str. 107.

JANOUSEK, Pavel a kol.: 1995. *Slovník českých spisovatelů*. Brána: Praha.

JUNGMANN, Milan: 1960. Ulice ztracených bratří aneb povídky z rozpaků. In: *Literární noviny*, roč. 9, č. 7, str. 4.

JUNGMANN, Milan: 1963. Knihy Lustigova hledání. In: *Lidové noviny*, roč. 5, č. 6, str. 5.

KAŽŮRKOVÁ, Milada: 2002. *Setkání s Viktorem Fischlem*. Mladá fronta: Praha.

KAFKA, František: 1990. Návraty Viktora Fischla. In: *Tvar*, roč. 1, č. 30, str. 11.

KOUBA, M.: 1999. *Dobrý den, pane Lustig*. Aequitas: Praha.

MIKULÁŠEK, Alexej a kol.: 1998. *Literatura s hvězdou Davidovou*. Votobia: Praha.

NOSEK, Bedřich: 1992. *Judaismus od A do Z*. Sefer: Praha.

NOVOTNÝ, Vladimír: 1991. Horror Horovitzová. In: *Mladá fronta dnes*, roč. 20, č. 52, str. 4.

NOVOTNÝ, Vladimír: 1993. Jinošství terezínské. In: *Mladá fronta*, roč. 4, č. 34, str. 11.

NOVOTNÝ, Vladimír: 1992. Krásná a strašlivá. In: *Nové knihy*, roč. 33, č. 24, str. 1.

NOVOTNÝ, Vladimír: 1992. Knížka na léto. In: *Nové knihy*, roč. 30, č. neuvedeno, str. 4.

- OPELÍK, Jiří: 1961. Chuděrka reportáž. In: *Kultura*, roč. 5. Č. 48, str. 4.
- PETŘÍČEK, Miroslav: 1966. Lustig známý i neznámý. In: *Literární noviny*, roč. 15, č. 30, str. 4.
- PETŘÍČEK, Miroslav: 1992. Noc a naděje. In: *Literární noviny*, roč. 3, č. 20, str. 4.
- PETŘÍČEK, Miroslav: 1992. Stejně otázky včera a dnes. In: *Tvar*, roč. 3, č. 36, str. 11.
- SUCHOMEL, Milan: 1992. *Literatura z času krize*. Atlantis: Brno.
- ŠEFL, Milan: 1992. Tereziánské etudy. In: *Práce*, roč. 48, č. 158, str. 5.
- ŠEPKOVÁ, Adéla. *Dílo Viktora a Pavla Fischlových*. Plzeň, 2010. Bakalářská práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická.
- TOMÁŠEK, Martin: 1996. *Spisovatel Viktor Fischl*. Scholaforum: Ostrava.
- ZÁZVORKOVÁ, Simona: 1992. Opakovat bych chtěl všechno, opravovat jenom rok narození. In: *Nové knihy*, roč. neveden, č. 28, str. 12.
- Autor neveden. Arnošt Lustig. [online], [citováno dne 10. 02. 2013]. Dostupné z: <http://www.cenaarnostalustiga.cz/arnost-lustig/>
- Autor neveden. Český spisovatel Viktor Fischl. [online], [citováno dne 13. 02. 2013]. Dostupné z: <http://filosoficky-klub.cz/2011/12/03/cesky-spisovatel-viktor-fischl/>
- SUCHÁ, Lenka: 2010. Lustig: Cítím se jako boxer, který dostal pěstí. [online], [citováno dne 26. 03. 2013]. Dostupné z: <http://brnensky.denik.cz/rozhovor/lustig-citim-se-jako-boxer-ktery-dostal-pesti.html>

7 RESUMÉ

Viktor Fischl and Arnost Lustig are with no doubts considered for one of the most important czech writers. Their work has also remarkable place in world-known literature. Viktor Fischl is less known than Arnost Lustig and that is one of the reasons why I decided to compare his work with the more famous Arnost Lustig. Although both authors step into the literature as very young, their first books were found with success.

On the first sight it can be seen that the work of Viktor Fischl and Arnost Lustig has nothing in common. Nevertheless the work of both authors is linked with many traits. The crucial fact is using the short story as a base for future roman. They also like to set the same literary characters in different context. The most set character in Viktor Fischl's work is anonymous judge, Arnost Lustig's favourite character is Vili Feld.

The most significant fact is the theme of holocausts and its reflection in literature. There are many aspects which influence the style of writing and reflection of holocaust in their work. Contrary to Arnost Lustig, Viktor Fischl was not imprisoned in concentration camp. However, it would be wrong to think that the theme of holocaust is left aside in his work. There are no naturalistic descriptions in his books. The base of Fischl's work is searching for answers about the existence of God hand in hand with theological questions.

Arnost Lustig's heroes do not polemize with the God. They are concentrated on their survival only. There are two ways of the holocaust reflection in Lustig's work. The first one is the metaphoric illustration. The most mentioned motive is the ash, the smoke and the chimney. The second way is the realistic description of the practices of Nazi. In this case he does not use any metaphors, the reader is familiarized with the holocaust with unadorned truth.

The work of Viktor Fischl and Arnost Lustig is not about the holocaust only. They are focus on the love and the beauty of human relationships as well which makes detention in concentration camp more livable.

Fischl's and Lustig's books are written by poetic language which demands our attention on the one hand, on the other hand it supports the quality of their work. The work of Viktor Fischl and Arnost Lustig has unrepresentable place in our literary heritage.